

Česká zemědělská univerzita v Praze

Institut vzdělávání a poradenství

Katedra profesního a profesionálního rozvoje

Význam center pro environmentální vzdělávání a možnosti
jejich spolupráce se středními školami

Bakalářská práce

Autor práce: Ing. Tibor Schwarz, DiS.

Vedoucí práce: doc. PhDr. Radmila Dytrtová, CSc.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma:

Význam center pro environmentální vzdělávání a možnosti jejich spolupráce se středními školami
vypracoval samostatně a použil jen pramenů, které cituji a uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Jsem si vědom, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím s jejím zveřejněním dle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a to i bez ohledu na výsledek její obhajoby.

Jsem si vědom že, moje bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitní databázi a bude veřejně přístupná k nahlédnutí.

Jsem si vědom že, na moji bakalářskou práci se vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, především ustanovení § 35 odst. 3 tohoto zákona, tj. o užití tohoto díla.

.....
podpis autora

V..... dne.....

Poděkování

Poděkování patří paní doc. PhDr. Radmile Dytrtové, CSc., za odborné vedení práce, slečně Silvii Vackové, DiS. ze Střediska ekologické výchovy SEVER, základního článku Hnutí Brontosaurus a Zeleného domu Chrudim, z.s. za konzultace a možnosti mé účasti na projektech Erasmus plus a na 19. Setkání škol a institucí Královehradeckého kraje zabývajících se ekologickou výchovou Kapradí 2017 – Konzultace a praktické dílny.

Abstrakt

Cílem této práce bylo seznámit učitele odborných předmětů a koordinátory ekologické výchovy škol s možnostmi environmentálního vzdělávání a s příklady dobré praxe jakož i možnostmi využití činnosti středisek ekologické výchovy pro výuku. Prvotním úkolem bylo nalezení vhodných informačních zdrojů o tomto tématu, kterých není příliš mnoho. Na základě prostudování odborné literatury byl vytvořen ucelený přehled aktuálních pojmů a příkladů fungování center ekologické výchovy, které mohou školy, koordinátoři a jejich žáci využít ve výuce i v praxi. K jednotlivým organizacím a sítím zmíněných v jednotlivých kapitolách, jsou přiloženy odkazy na webové stránky. Dále byla zmíněna i složitá a nesnadná situace mnoha center v České republice, spojená s nejistotou, kterou musí od roku 2011 řešit z důvodu změn přístupu státu k nevládním organizacím.

Klíčová slova: environmentální vzdělávání, centra EV, spolupráce škol a center, vzdělávací programy

Summary

This work aims to get teachers and assistants acquainted with the opportunities of environmental education and with some examples of a good practice as well as with the possibilities of using of the centers of environmental education for teaching. The first goal was to find some proper resources of the information for this theses, which are already quite limited, rare. Based on this research and the specific literature, a unified overview of the updated terms and examples of the centers of environmental education activities was created, which can be widely further used by schools, coordinators and learners both in the teaching and in the practical experience. The web site links of every mentioned organisation are attached in the particular chapters. Furthermore, this work also clarifies the complicated and challenging situation of many centers of environmental education in the Czech Republic related to the enormous insecurity, which has to be constantly faced and solved after the changes in the attitude of the government towards the non-profit organisations in the year 2011.

Keywords: environmental education, centers of environmental education, cooperation between schools and centers, educational programs

Obsah

1 ÚVOD.....	14
2 CÍL A METODIKA PRÁCE	15
3 SOUČASNÝ STAV SLEDOVANÉ PROBLEMATIKY	16
3.1 ENVIRONMENTÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ A PŘEDSTAVENÍ ZÁKLADNÍCH SMĚRŮ V ČR	16
3.1.1 Principy a témata ekologie a environmentalistiky.....	18
3.1.2 Environmentální vzdělávání ve vztahu k životnímu stylu.....	18
3.1.3 Globální výchova	20
3.1.4 Globální rozvojové vzdělávání a EV.....	21
3.2 ORGANIZACE A STŘEDISKA ZAJIŠŤUJÍCÍ EV	24
3.2.1 Střediska ekologické výchovy.....	24
3.2.2 Organizace environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty a jejich členění	25
3.2.3 Výukové programy pro EV	27
3.3 SÍŤ STŘEDISEK A PORADEN EV	31
3.3.1 Síť STŘEDISEK EKOLOGICKÉ VÝCHOVY.....	31
3.3.2 Síť EKOLOGICKÝCH PORADEN A JEJICH HISTORIE	32
3.3.3 EKOCENTRA	34
3.4 STÁTNÍ UKOTVENÍ EVVO.....	35
3.4.1 Specializační studium koordinátorů EV	36
3.4.2 Profesní rozvoj učitele a environmentální výchova	38
3.4.3 KRAJSKÝ SYSTÉM EVVO.....	40
3.5. ENVIRONMENTÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V RÁMCI STŘEDNÍCH ŠKOL	40
3.5.1 RVP A ŠVP	43
3.5.2 Implementace průřezového tématu.....	44
4 CHARAKTERISTIKA VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMŮ – VÝSLEDKY ANALÝZY	45
4.1 PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE	45
4.1.1 Středisko ekologické výchovy SEVER.....	45
4.1.1.1 Týden pro udržitelný život.....	45
4.1.1.2 Možnosti využití programu TUŽ ve školách	47

4.1.2 Ekocentrum Paleta.....	48
4.1.3 Centrum Tereza	49
4.1.3.1 Program Globe	49
4.1.3.2 Program Ekoškola.....	49
5 VÝSLEDKY A DISKUZE.....	51
6. ZÁVĚR.....	59
7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	56
8 PŘÍLOHY.....	63

1 Úvod

Česká republika má hustou síť ekocenter, ekoporaden a středisek ekologické výchovy, je to unikát, který nemá ve světě obdoby. Ekocentra nabízí pestrou škálu programů pro školy všech typů majících různou délku, a to od dvouhodinových až po týdenní pobytové. V případě zapojení školy v rámci mezinárodních projektů typu GLOBE nebo Ekoškola se programy počítají na roky a výsledky měření v rámci experimentů dodanými přístroji, které studenti ve svém okolí naměří, se propojují v rámci celosvětové databáze. Ekologické výukové programy vedené lektory center se mohou odehrávat přímo na střediscích, v přírodě, ve městech, ale také v areálech škol. Centra EV ve svém programu mohou nabízet také školení pro učitele a budoucí koordinátory ekologické výchovy v rámci specializačního studia ekologické výchovy, vzdělávání a osvěty, dále EVVO, trvající 250 hodin a pokrývající celou řadu témat. Učitelé i veřejnost mohou využívat také pomoci specializovaných ekoporaden v případě dotazů na nejrůznější otázky ze životního prostředí, formou telefonickou, písemnou, emailovou tak přímou s odborným ekoporadcem.

Z uvedeného je zřejmé, že učitelé a jejich žáci mají širokou nabídku a možnosti využívat environmentální vzdělávání, které nabízejí centra EV. Záměrem bakalářské práce je zpřehlednit nabídku ekocenter, upozornit na potřebnost a propojení s výukou na školách a vybrat možnosti z uvedených nabídek, které lze aplikovat v rámci environmentálního vzdělávání na středních odborných školách.

Na rozdíl od náhodného návštěvníka webových portálů ekocenter bylo využito mých zkušeností z činnosti v této oblasti a odborné orientace, která se stala zárukou kvalitní selekce a profesního komentáře.

Věřím, že zpracovaná bakalářská práce přispěje k lepší orientaci učitelů v nabídce a využitelnosti témat, která centra environmentální výchovy školám nabízejí, a pomůže rozšířit spolupráci škol s ekocentry v různých regionech ČR.

2 Cíl a metodika práce

Cílem práce je seznámení učitelů odborných předmětů s možnostmi environmentálního vzdělávání, která nabízejí centra ekologické výchovy. Práce ukazuje příklady dobré praxe, které mohou ve svých školách využít, podobně jako možnosti využití center ekologické výchovy pro výuku. Zájemci o funkci koordinátora ekologické výchovy na školách se zde dozví, jak bude tento unikátní kurs probíhat a co vše budou po jeho skončení znát. Dále se dočtou, kde budou moci po skončení kurzu najít informace a s kým vším budou moci spolupracovat, kam budou moci jít se svými žáky v rámci environmentálních nebo ekologických předmětů, či na praxi. Dozví se o celém systému ekologické výchovy a o neziskových organizacích působících v této oblasti, protože jsou to v České republice právě ony, kdo se především podílí na výukových programech a ekologické výchově a osvětě u nás.

K naplnění cíle práce bylo použito studia doporučené odborné literatury a dalších zdrojů z oblasti environmentální výchovy a osvěty, zejména státního programu EVVO a Metodického pokynu MŠMT k realizaci EV na školách. Průběžně byla provedena komparace názorů na problematiku EVVO a selekce důležitých pojmů pro vymezení oblasti zájmu bakalářské práce. Další použitou metodou byla analýza informací o vlastních vzdělávacích programech jednotlivých center EV a výběr a popis těch programů, které by bylo možné využít při aplikaci průřezového tématu Environmentální výchova na gymnáziích a průřezového tématu Člověk a životní prostředí na středních odborných školách. Výstupem bakalářské práce je přehled vzdělávacích programů z nabídky ekocenter, které zveřejňuji s vlastním komentářem, a který je určen učitelům pro jejich snadnější orientaci v nabídce programů a akcí v rámci celé sítě ekocenter v České republice.

3 Současný stav sledované problematiky

3.1 Environmentální vzdělávání a představení základních směrů v ČR

V České republice se stále objevuje využívání různosti pojmosloví v oblasti environmentálního vzdělávání. V názvech ekocenter se objevuje starší a hodně využívaný termín ekologická výchova, v rámcových vzdělávacích programech a ve státním programu EVVO se používá termín environmentální výchova.

http://www.mzp.cz/cz/statni_program_evvo_ep_2016_2025

Environmentální výchova, vzdělání a osvěta, anglicky environmental education. Environmental je životní prostředí a education zahrnuje výchovu, vzdělávání a osvětu pro všechny typy cílových skupin, tj. od malých dětí po seniory. Jde o činnosti zahrnující aktivity ve školských zařízeních v rámci formálního vzdělávání, neformálního vzdělávání ve volném čase i informálního učení neorganizovaného, zaměřené na oblast životního prostředí.

Environmentální výchova zdůrazňuje odlišnost od pouhé výuky ekologie na celé přírodní i umělé životní prostředí člověka. Tento termín je použitý v zákoně 123/1998 a ve Státním programu environmentálního vzdělávání.

Ekologická výchova je odvozena od ekologie, což je věda o vztahu všech organismů včetně člověka a jejich prostředí, v němž žijí. Jde o výchovně vzdělávací úsilí mající za cíl zvyšovat spoluzodpovědnost obyvatel za nynější i příští stav životního prostředí a přírody, rozvíjení citlivosti, tvořivosti a vstřícnosti v rámci řešení péče o přírodu, kladoucí důraz na nekonzumní duchovní kvality lidského života a příznivé hodnotové orientace. Praktickou pedagogickou činností usiluje citovými a smyslovými prožitky o dosažení vyváženého souladu nezbytných odborných poznatků, pomáhající nalézt zvnitřnění úcty ke všemu životu, lásku k přírodě a zvýšení úrovně mezilidských vztahů. Ekologická výchova je celostním a holistickým pohledem na vztah člověka a prostředí, kterou lze odvodit od ekologie člověka. Je to aplikovaný obor zkoumající vztah člověka a jeho prostředí. (Kvasničková et al., 2002)

Dalším využívaným termínem je **Vzdělání pro udržitelný rozvoj**, které se zaměřuje na souvislosti ekonomických, sociálních a environmentálních aspektů rozvoje. (Vacková et al. 2012)

Co není ekologická výchova

Zužování a zaměňování ekologické výchovy za terénní biologickou výuku metodou „podáváček“, na třídění odpadů nebo jeden Den Země v roce není správné. Nemá se hovořit o

zbytečnosti lidského počínání zvěstující zmar a zdůrazňovat odstrašující a katastrofické scénáře. Ekologické vzdělání, výchovu a osvětu nemá ve škole řešit pouze koordinátor. Nejde o záležitost fundamentalistů, trpěných podivínů a exotů. Tato výchova by neměla cokoli přikazovat, mentorovat a poroučet. Nemá se snažit zachraňovat svět, ani navracet lidi do jeskyní. Nenaděluje jen definice a poznatky, byť jsou alespoň ty základní nezbytné pro pochopení ekologických souvislostí.

Základní principy ekologické výchovy

Ekologická výchova je povzbudivá, vstřícná, nápaditá, inspirující, obohacující, zajímá studenty i učitele, přináší škole oživení i radost. Otevírá nové obzory všem zúčastněným. Je inspirací a povzbuzuje jedince k hledání únosných cest pro další život, ne k přípravě na maturitu. Zprostředkovává soustavný kontakt s přírodou formou terénní výuky, např. pravidelnou péčí o studánky, významné krajinné prvky a přírodní rezervace, pěstováním bylinek, udržováním kompostu, vyvěšováním budek apod. Prostupuje, a to zcela přirozeně a neokázale, všemi vyučovanými předměty a oblastmi školy, včetně ekologizace provozu školy - provozního zázemí, vytápění, jímání dešťové vody, kuchyně, včetně provozu zahrady, hřišť, dělen, apod. Aktuálně a odborně podloženě informuje v různých pohledech na každý environmentální problém, způsob života a technologie, varianty šetrných přístupů nevnucuje. Příkladem je fotovoltaika, zateplování budov, problematika národních parků aj. Klade důraz na nenahraditelnost přírody a její krásu.

Environmentální rozměr ve výuce

Ve výuce uplatňujeme metodu výuky souvislostní. Proč, co a jak se stane v životním prostředí, když se něco naruší nebo změní? Rozvíjíme tím výuku biologických disciplín o ekosystémové pojetí. Za stav životního prostředí neopomíjíme vědomí spoluzodpovědnosti jedinců, obcí, států, celé Země. Řešíme a pojmenováváme určité problémy a zaměřujeme se na prevenci směřováním od příčin k důsledkům. Mezi příklady v tzv. souvislostním vyučování můžeme uvést krajinu a povodně, stav lesů, vodohospodářský stav Povodí. Můžeme sledovat problémy s možnostmi nápravy zahrnující dopady environmentální, ekonomické a sociální. Třeba na příkladech hypermarketů a úbytku ploch orné půdy, která navíc nadměrně trpí erozí, nedodržováním osevních postupů a chemizací, ničením tropických deštných lesů z důvodu využívání palmového oleje apod. Neopomíjíme ani spoluzodpovědnost vlastní, kdy každý z nás denně rozhoduje svým jednáním o své míře vlivu na stav životního prostředí. I jeden mikrotenový sáček je významný, denně jich u nás spotřebujeme na 10 milionů.

3.1.1 Principy a témata ekologie a environmentalistiky

Principy a hlavní ekologické myšlenky jsou o společenstvech a ekosystémech se svými populacemi, vztahy mezi organismy, jedinci a jeho prostředím, točích energie a koloběhu látek, vývoji a dynamiky společenstev. Z problémů životního prostředí jde o jeho znečištění různými formami energetickými, pevnými látkami, kapalnými i plynnými, o globální problémy týkající se odlesňování a snižování biodiverzity, neudržitelné využívání přírodních a tím pádem vyčerpatelných zdrojů, nebo o vztahu společnosti a přírody a jejím vzájemným ovlivňování. Z řešení problémů životního prostředí je zmíněna ochrana přírody, druhů a stanovišť, účinné nástroje ochrany životního prostředí formou ekonomickou a daňovou, právní a zákonů, informací, vzdělávání, občanské a spotřebitelské chování, udržitelný rozvoj a společné řešení problémů životního prostředí. (Vacková et al., 2012)

3.1.2 Environmentální vzdělávání ve vztahu k životnímu stylu

Podle Jana Činčery se snažíme v rámci environmentální výchovy změnit postoje dětí a studentů a ovlivnit způsoby, kterými chápou, interpretují a hodnotí svět. Snažíme se ovlivnit životní styl, jednání, a dokonce celoživotní směřování našich žáků v obrovskou odpovědnost. Environmentální výchova se opírá se o tři základní etické důvody. Její zavádění je výsledkem demokratických a všemi akceptovaných rozhodovacích procesů jako jsou mezivládní konference v Tbilisi z roku 1977, nebo konference v Rio de Janeiro roku 1992 s výstupem Agendy 21. V ČR můžeme zmínit zákon o přístupu veřejnosti k informacím o životním prostředí, školský zákon, Státní program environmentálního vzdělávání, metodický pokyn k environmentálnímu vzdělávání, výchově a osvětě ve školách a školských zařízeních. Jakékoliv kurikulum může být změněno a přepracováno politickou mocí. Jako příklad J.Činčera uvádí vnímání ostatních živých bytostí, chápání surovin a nástrojů ekonomického rozvoje, což byl dominující fakt environmentální výchovy v Československu před rokem 1989. Málom který obor potřebuje vývoj a sebereflexi, jako environmentální výchova. Může být zdůvodňována jako prevence hrozeb lidského společenství, které pocházejí z neudržitelného překračování přírodních limitů. Udržitelného života nedosáhneme bez změny postojů a jednání lidí v rámci osobního rozhodování nebo ve vytváření potřebného tlaku k přijímání environmentálně příznivých rozhodnutí na politickou reprezentaci. Ekonomové kritizují a zpochybňují environmentalismus za přítomnost samotné krize, která dle nich není. Vymírání rostlinných i živočišných druhů nebo narušení ekosystémů je prý vědecká nejistota. Uvádí naopak, že přibývají druhý nové, mizející suroviny mají být nahrazovány surovinami jinými a chudoba má pouze dočasný stav tzv. nedovyvinutosti v rozvojových zemích. Udržitelnost je z

jejich pohledu vnímána jako omezování práv ve jménu utopie. Proč by lidé měli omezovat rozvoj a spotřebu? Jan Činčera se domnívá, že jednou z nejsilnějších stránek environmentální výchovy je otevřenost ke kritice a nedogmaticnosti, svou váhu má kombinace pragmatické účelnosti, vnitřní správnosti a společenské dohody. Přesvědčivé důvody pro environmentální výchovu nejsou, v podobné situaci jsou i výchovy tělesná, sexuální, mediální apod.,

Cíle environmentální výchovy jsou zformulovány z Tbilisi Declaration 1977 a zní: Cílem je za prvé posílení našeho vědomí a porozumění ekonomické, sociální a ekologické provázanosti v městských i venkovských oblastech. Za druhé je to poskytnout každému příležitost dosáhnout znalostí, hodnot, názorů, odpovědnosti a dovednosti k ochraně a zlepšování životního prostředí. Za třetí jde o tvoření nových vzorců chování jednotlivců, skupin i společnosti jako celku vstřícného k životnímu prostředí. Environmentální výchova usiluje o postoje, znalosti i kompetence k jednání. Jde o předmět klíčový a obtížně uchopitelný se svými vztahy výchovy pro životní prostředí s etickou dimenzí a výchovu v ohleduplném jednání, výchovu v životním prostředí vedoucí uvědomění estetické hodnoty přírody a výchovu o životním prostředí zahrnující empirickou a faktografickou dimenzi. Mnoho odborníků dále poukazuje, že environmentální výchova je na scestí z důvodu nejasnosti přesné definice, s neujasněnou koncepcí, s mnoha směry a proudy, kdy některé usilují o formování postojů, jiné na vymezení znalostní a další na změnu jednání a rozvoj kompetencí. Mezi směry environmentální výchovy patří: Pozitivistický proud a ekologická výchova, které se v ČR věnuje Danuše Kvasničková a Aleš Máchal. Vycházela z ní organizace TIS, Svaz ochrany přírody Otakara Leiského. Globální výchova je zastoupena v SEV SEVER Hany a Jiřího Kulicha, Hany Horké z Masarykovy Univerzity a Prázdninové školy Lipnice. Výchově o zemi se věnuje Technická Univerzita Liberec, Hlubině ekologická výchova a cesta zpět ke kořenům má své místo na Toulcově dvoře v Praze a ve Středisku ekologické výchovy Kosenka. Výchově k udržitelnosti a kritickému přístupu se věnují obory sociální ekologie na Fakultě humanitních studií Karlovy Univerzity v Praze a na Humanitní environmentalistice na Fakultě sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně. Výchovu k ekogramotnosti mělo několik středisek ekologické výchovy, z nichž se uvádí např. Regionální muzeum s galerií v Jičíně ve své Cestičce do školy. J. Činčera dále shrnuje formulované cíle environmentální výchovy takto: Vzájemnou provázaností (Pochopení vzájemných vazeb a místa spolubytí), Krásou a radostí ze světa (Pochopení krás symbiózy člověka a přírody), Aktivním soucitím (Zmírňování utrpení v lidském i mimo lidském světě), Úctou k životu (Pochopení hodnot každého života), Ekologickou stopou (Porozumění spotřebitelskému

chování a aplikace zásad na jeho zmenšování), Aktivním občanstvím (Dobrovolnictví a činnost neziskových organizací, právo na informace) a Kritickým myšlením.

Výchova pro udržitelný rozvoj je zaměřena na vyvážený důraz na dlouhodobou udržitelnost, sociální, ekonomický a kulturní rozvoj, na kvalitní životní prostředí. V pojmu udržitelný rozvoj je i zahrnuta i široká účast a zapojování veřejnosti v rozhodování. Není to jen vzdělávání o přírodě, ale také se myslí široká škála ekonomických, sociálních, kulturních a ekologických témat a jejich vzájemné vztahy. (Činčera, 2007).

3.1.3 Globální výchova

Globální výchova se opírá o ucelený systém principů, podnětů a poznatků současné pedagogické teorie, a to v respektování žáka, svobody a demokratičnosti ve výchově a aktivizujících složek prostředků výuky. Filosofickým východiskem je myšlenkový směr holismus, přicházejícím počátkem 20. století. Jde o systémové globální chápání světa z hlediska přírodního prostoru a času a z lidského pohledu. Vše vidí vzájemně propojeně, vyvíjející se dynamicky a ovlivňující se. Vše člověka obklopuje se svými nekonečnými vazbami, vztahy a souvislostmi. Podstatou globální výchovy je odpovědnost za lokální i globální svět, chápání souvislostí celku společenského a přírodovědného, který je ohrožený, reflektovaný i chráněný. Odpovídá požadavkům k trvalé udržitelnosti života na zemi, ohledu na rozvoj společnosti a soulad s životním prostředím a transformací společnosti. Chce obohatit současný výchovný systém a přiblížit jej potřebám života člověka. Vychází z poznání hluboké krize vzdělávacích systémů a naší civilizace, orientující se na výrobně technologickou sféru bez lidského přístupu. Středem pozornosti je žák, člověk, který je součástí světa. Jeho osobnost je fyzicky jedinečná, s intelektuálními a emočními potřebami a schopnostmi. Výchova představuje otevřené dynamické vztahy mezi lidmi. Rozvíjí vrozené lidské schopnosti, proces učení má prohlubovat vztahy k sobě samému, společnosti, rodině, lidstvu, planetě a vesmíru. Tyto myšlenky vyjádřil již J. A. Komenský, J. H. Pestalozzi, J. J. Rousseau, J. Dewey, L. N. Tolstoj a další. Hlavním výchovně – vzdělávacím cílem byl rozvoj člověka, ne vedení k poslušnosti, opakováním elementárních dovedností, loajalitě a disciplíně, vedoucí k produktivitě a soutěživosti ve prospěch dosažení ekonomických cílů. Mír, spolupráce, čestnost, harmonie, rovnost, právo, soucit a láska jsou hodnoty, které je třeba v moderní kultuře posilovat a ne oslabovat. Upřednostnit humanitu, solidaritu, sebeuvědomění, ne násilí, soutěživost a agresivitu. Skutečně produktivními lidmi jsou tací, kteří žijí plný a smysluplný život. Seberozvíjející lidský rozvoj přichází jen s vlastním objevením. Dobrý dotaz se cení více než správná odpověď, tato koncepce je zaměřena

zejména na hledání otázek. Lidský rozvoj, spojený s láskou, tvořivostí, představivostí a vynalézavostí, je základem pro následný rozvoj ekonomický. Ekologický aspekt globální výchovy preferující kvalitní poznání ekologické, umožňuje prosazování a hledání opatření v rámci péče o životní prostředí, odhaluje důsledky a příčiny ničení ohrožení globálních ekosystémů, různé typy znečištění půdy, vody a vzduchu. Seznamuje se zásadami ochrany přírody a vlivu člověka na životní prostředí, rozhoduje a jedná v duchu principu trvalé udržitelnosti a ekologické etiky, zamezuje devastaci. Ekologický rozměr koncepce znamená, že principy, myšlenky, konkrétní úkony ekologické výchovy jsou přítomné a jsou obsaženy v jednotlivých vzdělávacích předmětech. Globální výchova bere myšlenky ekologické výchovy jako nezastupitelné, ve všech jednotlivých oblastech v procesu školní výchovy a vědomí člověka a v rovině činnosti a praktické. Žák by měl nejen informace znát, ale měl by se s nimi ztotožnit, přizpůsobit jim svou praktickou činnost a rozumět jim. Koncepce globální výchovy se ztotožňuje s Danuší Kvasničkovou, nestorkou ekologické výchovy v ČR. Globální výchova hodlá překonávat určité dílčí znalosti s tematikou životního prostředí, vede paralelně průzkumy společnosti a zákonitosti přírody, zamezuje izolovanost a roztržitost poznatků jednotlivých složek prostředí. Vyžaduje celistvost výuky, v rovině poznávací sleduje rozvoj schopností, kdy se žáci učí vnímat všemi smysly, pozorují, srovnávají, hledají vzájemné vztahy, pochopení souvislosti v životním prostředí. To znamená pochopit strukturu životního prostředí, životní podmínky organismů a jejich adaptaci, pochopit procesy tvořící základ života, vliv člověka na prostředí, lidské potřeby, legislativu, procesy a plánování ekologické politiky, zásahy člověka do prostředí, ekologické hodnoty závislost různých forem života na vzduchu, vodě, slunečním světle, živinách, vliv prostředí na organismy. V rovině postoje zaujímá své místo citová a hodnotová výchova utvářející základní kulturní vztah ke všem složkám životního prostředí, estetiky s oblastí prožívání, vnímání, tvořivosti a mezilidských vztahů. Nejde o katastrofickou výchovu s pocity frustrace, strachu, úzkostí a bezmocnosti. Upřednostňuje etické principy chování a jednání typu neubližování, neznečišťování prostředí, odmítání chamtivosti, lakoty, sobectví, nesnášenlivosti a lhostejnosti. Vede k empatii, citlivosti a úctě k tvořivosti při zlepšování životního prostředí, prosazuje skromnost, přátelství a porozumění, dále vede k odpovědnosti ke zdraví a k dobrému stavu celého prostředí. (Horká et al., 2000)

3.1.4 Globální rozvojové vzdělávání a EV

Na fóru rozvojové spolupráce byla vytvořena česká definice, obsahující tato sdělení. Globální rozvojové vzdělávání je celoživotním vzdělávacím procesem, přispívajícím

k pochopení souvislostí mezi životem lidí na celém světě a vlastním životem, usnadňující porozumění sociálním, ekonomickým, environmentálním, politickým a kulturním procesům, ovlivňujícím životy lidí. Rozvíjí dovednosti, podporuje postoje a hodnoty, umožňující aktivního podílení se na řešení problémů lokálních i globálních. Směřuje k přijetí spoluzodpovědnosti za vytváření takového světa, kde všichni lidé mají možnost žít důstojného života podle svých představ. Naopak obecnější definice hovoří o tom, že otevírá lidem oči a mysl pro realitu světa. Umí probouzet k usilování o větší spravedlnost, rovnost mezi lidmi a lidská práva pro všechny na světě. Zahrnuje rozvojové vzdělávání, výchovu k udržitelnému rozvoji, výchovu k občanství v globální dimenzi, lidským právům, míru a mezikulturní vzdělávání.

Nejde o pasivní učení o rozvojových státech, nepropaguje rozvojové spolupráce, není o dobrovolnicích učicích v rozvojových zemích, podpoře stereotypů jiných kultur a národností s vnějšími projevy dané kultury. Historicky prvním průkopníkem byla Univerzita v Yorku ve Velké Británii v 80. letech 20.století. Mezinárodní ústav Globální výchovy sídlí na Pedagogické Univerzitě v Torontu. První české metodiky globálního a rozvojového vzdělávání byly přeloženy od Grahama Pikea a Davida Selbyho, kteří patří mezi zakladatele tohoto učení.

Z neziskových organizací zabývajících se tímto tématem, patří o.p.s. Člověk v tísni. Na školách vzdělává v rámci festivalu Jeden svět a v informačním projektu Rozvojovka. Nabízí systematickou metodu vzdělávání na středních odborných školách prostřednictvím dokumentárních filmů, didaktických příruček, metodických listů a publikací, seminářů pro pedagogy. Vydali publikaci Průřezník. Další organizací, věnující se ekologickým výukovým programům, seminářům pro pedagogy, vytvářením vzdělávacích materiálů v tomto oboru je Společnost pro Fair trade – Na Zemi. Vydali např. publikaci s názvem Silný kafe a (ne) spravedlivý obchod, poskytující metodiku k dílnám s názvem Svět v nákupním košíku. U žáků je podporována samostatná úvaha a aplikace, vede důraz na formování postojů žáků a schopnosti argumentace. Další téma se věnuje otázce výroby oblečení, s názvem Šaty dělají člověka a Kdo dělá šaty? Začíná se semínkem bavlny, pokračuje pěstováním a jejím zpracováním, informacemi o právech lidí v textilním průmyslu až po prodej v našich obchodech. Sleduje životní osudy těch, jimiž rukama oděv prošel. Uvádí vyzkoušené a navazující aktivity, klade důraz na rozvoj postojů a dovedností, skupinové vyučování a aktivní učení. (Hrubanová et al., 2011)

Příklad: Zde nahlédneme do projektu od autorského týmu dvou organizací, čímž byl Sluňákov – Centrum ekologických aktivit města Olomouce, o.p.s. Horka nad Moravou a

ARPOK, nezisková organizace přinášející do škol globální rozvojové vzdělávání, podporující tolerantní a otevřenou společnost a aktivní zapojení lidí do dění kolem sebe. V rámci projektu Enviglob zkoumali, co mají globální rozvojové vzdělávání a environmentální výchova společného. To se podařilo shrnout právě v publikaci Enviglobe roku 2014, podpořené Ministerstvem zahraničních věcí. Projekt zohlednil zkušenosti učitelů. Například Dana Trefilíková ze SPŠ elektrotechnické v Mohelnici považuje za důležité, aby problém jako je drancování přírodního bohatství, mohl do dané oblasti přinést prostředky pro rozvoj těchto oblastí. Žáci by měli být informováni, aby porozuměli informacím, co jim předkládají nadnárodní firmy a média. Dana Dýmlová z Gymnázia v Kojetíně (koordinátorka EVVO), na základě osvojené metodiky zorganizovala ve škole dva projektové dny.

Globální výchova není globální rozvojové vzdělávání. Jsou jednotné v oblasti hodnotové orientace, v přístupu ke vzdělání, ale nejsou totožné v šíři témat. Globální rozvojové vzdělávání se více orientuje na posilování solidarity chudých států a lidí a na současnou mezinárodní situaci v souvislostech. Globální výchova zahrnuje výchovu k občanství, interkulturní vzdělávání a environmentální výchovu, tím se odlišuje, což potvrzuje i známý český pedagog Průcha.

Environmentální výchova i globální rozvojové vzdělávání přispívají k předcházení globálních a lokálních problémů, obě kategorie se potýkají s globalizací, zhoršujícím se životním prostředím, nedostatkem nezávadné vody. Směřují k odpovědnosti, udržitelnému rozvoji, vzájemnému respektování a partnerskému přístupu, zapojování se do řešení problémů. Odlišují se sice v cíli oblasti znalostí, vztahující se k určitým problémům, ale některá témata bývají často opět totožná. Obě jsou zakomponovány do Rámcových vzdělávacích programů, (dále RVP) a školních vzdělávacích programů konkrétních škol s tím rozdílem, že v RVP je zakotvena environmentální výchova jako samostatné průřezové téma na základních školách a gymnáziích, na středních odborných školách je zavedeno v rámci RVP průřezové téma Člověk a životní prostředí. Globální rozvojové vzdělávání se nejčastěji realizuje v průřezovém tématu Výchova v myšlení v evropských a globálních souvislostech. Je možné ji začlenit do vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, Člověk a společnost, do geografie, zeměpisu, biologie, občanské nauky a společensko-vědního základu, ale také v chemii, výtvarné výchově a cizím jazyku. Pomoci k začleňování do výuky může Národní strategie globálního rozvojového vzdělávání pro období 2011 – 2015, definující jeho hlavní témata a strategické cíle vymezené pro implementaci do výuky na školách. Pro Environmentální výchovu Doporučené očekávané výstupy konkretizující průřezové téma v RVP, což usnadňuje integraci tematických okruhů ve vyučovaných předmětech.

Společnými tématy mohou být: Kácení tropických deštných lesů, což je patrné již z názvu, ale je jím i rozvojová spolupráce v tématu Válka a život po ní, kde se obě témata prolínají. Příkladem je válka ve Vietnamu a zničené životní prostředí používáním dioxinů.

Všechny programy ARPOKu a Sluňákova využívají Evokaci, Uvědomění a Reflexi, informují o zařazení do kurikula, cílech, postupech, metodické poznámky, reakce z pilotních zkoušení, rozšiřující informace, inspirace a použité zdroje. (Nováčková et al., 2014)

3.2 Organizace a střediska zajišťující EV

V České republice je činných mnoho organizací, které se zabývají Ochranou životního prostředí. Nejsou to jen ty nejznámější typu Greenpeace, Děti Země, Hnutí Duha apod., které znáte ze sdělovacích prostředků. Jsou mezi nimi i takové, které Vám např. rádi poradí v situacích, kdy naleznete poraněné živočichy, či kdy nevíte, kam nahlásit úhyn ryb a znečištění řeky. Další Vás pozvou na exkurze do přírody nebo na pozorování ptactva ve Vašem okolí, na dobrovolnickou činnost jako je kosení louky, výsadba stromů, údržba mokřadů, věšení budek či mapování studánek. Jiné k Vám přijdou do školy se zajímavým výukovým programem, s některými se můžete setkávat na četných osvětových kampaních typu Den Země, Jaro ožívá, Den stromů, Den vody apod. na náměstích a dalších prostranstvích a v neposlední řadě můžete také s některými jezdit na zajímavé tábory, ať už jako vedoucí organizátoři nebo účastníci. Dostat se s nimi můžete jako dobrovolníci např. na známé hudební festivaly u nás a kdo má cestovatelskou chuť, tak i pomáhat v zahraničí. Pokud se stanete jejich členy, některé organizace Vám budou zasílat do schránky tematický časopis o přírodě a nebo Infolisty a Rozverky emailem. I takto pestrou činnost mají v popisu činnosti a náplni tato sdružení a spolky. Zapsané jsou na krajských soudech, kde se registrují, což je novinka, která přišla s novelizací občanského zákoníku. (Máchal, 2000)

3.2.1 Střediska ekologické výchovy

Střediska ekologické výchovy, dále SEV, nebo Centra ekologické výchovy, dále CEV, jsou orientačním označením všeobecně informující o ekopedagogickém zaměření daného pracoviště. Jejich používání nepodléhá žádným kritériím a schvalování či certifikaci. SSEV Pavučina však chystá pilotní certifikaci. (Máchal, 2000)

SEV a CEV jsou výchovně vzdělávací subjekty, které provozují obecní, státní i nestátní nevládní organizace. Působí vně formálního systému vzdělávání, leč svými službami jej významně ovlivňují. Zpravidla vedou volnočasové kroužky, ekologické výukové programy

v rozmezí 1-3 hodin, s výjimkou programů typu Ekoškola a Globe, které jsou dlouhodobé. (Činčera, 2013).

Z obecních - městských můžeme jmenovat ty, které působí v rámci Domů dětí a mládeže, dále DDM, jako je CEV DDM Alcedo Vsetín, šumperský DDM Vila Doris, krajský úřad Jihomoravského kraje např. zřizuje SVC a SEV Ekocentrum Důbrava Hodonín, Středisko ekologické výchovy Střevlík založil pro změnu krajský úřad Libereckého kraje. Ze školských zařízení je to jedno z nejstarších u nás, a to SEV Dřípatka v Prachaticích a Lipka – Dům ekologické výchovy v Brně. Veřejná správa může být také zřizovatelem o.p.s. a tak vznikl VIS Bílé Karpaty a Sluňákov Olomouc. Z nevládních organizací je nejznámější SEV SEVER, Toulcův dvůr Praha, Tereza Praha, Chaloupky o.p.s. Jejich snaha je podílení se různými a rozličnými způsoby na ekologické výchově, vzdělávání a osvětě, nabízení ekopedagogických služeb a činností, které nepokryjí a neposkytují z různých důvodů samotné školy. Poskytují ekologické výukové programy, tvoří učební pomůcky, vzdělávají pedagogy, poskytují návody k nejrůznějším aktivitám.

Městská střediska ekologické výchovy

Snaží se, aby život v sídlištích měst a velkoměst byl směřován více přírodněji a přirozeněji. Snaží se navracet přírodu do těchto sídel v podobě mini zahrádek, parčíků a sadů, v minizoo, kde ukazují drobné hospodářské zvířectvo. Nabízí produkty ekologického zemědělství, knihovny s ekotékami a tiskovinami o životním prostředí, a také o pomoci v rámci ochrany přírody.

Pobytová a terénní střediska ekologické výchovy

Poskytují až 5 denní ucelené pobytové programy se zaměřením na praktickou ochranu přírody a pozorování v terénu a biotopech, na udržitelný rozvoj, vztah člověka ke krajině, globální vzdělávání apod. (Máchal, 2000)

3.2.2 Organizace environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty a jejich členění

Zastřešující organizací environmentálních organizací, je asociace **Zelený kruh**. Nespecializuje se jen na ekologickou výchovu, ale pořádá osvětové a vzdělávací aktivity a poskytuje informace týkající se novel, vyhlášek a zákonů o životním prostředí. Volí si své zástupce ve státní správě, na četných komisích ministerstev apod. Má na 26 přímých členů z nejvýznamnějších organizací zabývajících se životním prostředím, členy jsou i sítě STEP, Pavučina, Hnutí Brontosaurus, Česká společnost ornitologická nebo Svaz ekologických zemědělců Pro- Bio Šumperk a přes 80 nepřímých členů v rámci oborové platformy, z nichž

některé jsou uvedeny viz. níže. Síť pak nejdůležitější informace přeposílají svými rozesílači dalším členům a střediskům, příklad jest např. mailing list novinek a zpráv od SSEV Pavučina. www.zelenykruh.cz

Hnutí Duha

Toto hnutí pořádá Letní školy občanské iniciativy, které ve velké míře navštěvují právě středoškolští a vysokoškolští studenti. Zabývá se např. Šumavou a divočinou, energetikou a nebo zemědělstvím. Z ekologických organizací má asi nejvíce příspěvatelů, kteří ji podporují. <http://www.hnutiduha.cz/>

Ekologický institut Veronica

Zřizovatelem je Z.O. Českého svazu ochránců přírody Veronica. Jde o organizaci se spoustou projektů, které navštěvují i významné světové osobnosti, například z královského paláce Velké Británie apod. Nejznámější jsou její aktivity v ekologické obci Hostětín v Chráněné krajinné oblasti Bílé Karpaty při hranicích se Slovenskem s příklady dobré praxe v energetice, stavitelství, krajinářství a zemědělství. Spolupracuje se zahraničními partnery a jako první zařízení splnila náročná kritéria pro ekologickou šetrnou službu, kterou certifikuje Ministerstvo životního prostředí i v ubytování. Tím je pasivní hotel v Hostětíně, patřící pod Nadaci Veronica, stojící vedle známé moštárny a v zahradě s dalšími zajímavými ekologickými zařízeními. Je to například tradiční sušárna ovoce, hadník, ježkovník, kořenová čistírna odpadních vod, zídky pro ještěrky, ovocný sad se starými a krajovými odrudami, dřevěnými výukovými panely s hnízdními budkami pro dané ptactvo a další. Na praxe, stáže a exkurze sem zavítá každoročně mnoho středních škol z celé republiky. V nabídce má řadu ekologických výukových programů a ve svých budovách v Brně i v Hostětíně má dobře vybavené knihovny a čítárny. Veronica je zakládající organizací již zmíněné sítě ekologických poraden STEP, která sídlí na stejné brněnské adrese jako Veronica. Již po roce 1990 zavedla svůj první a ojedinělý Zelený telefon, jehož provoz byl hrazen z rozpočtu Magistrátu Města Brna. Aktivity v Hostětíně byly započaty přitom zcela nenápadně a to řešením problematiky odpadní vody v této obci, kde z důvodu Chráněné oblasti akumulace vod CHOPAV pro oblast Uherského brodu a okolí, nemohla být vystavěna tradiční čistírna odpadních vod. Ekologický institut přišel s návrhem na kořenovou čistírnu odpadních vod, s kterou zatím nebyly v Československu příliš zkušenosti. Další spolupráce byla např. s výtopnou na biomasu, moštárnou a nebo šetrným osvětlením obce, sochami v krajině, letní školou udržitelného rozvoje, které jsem se sám roku 2003 účastnil a nakonec i stavbou Ekologického centra Hostětín. Více informací naleznete na www.veronica.cz

Hnutí Brontosaurus

Jde o uskupení převážně mladých lidí do 26 let, není jim lhostejný svět, ve kterém žijí. Propojují smysluplnou práci pro přírodu, památky i lidi a to vše s netradičními zážitky a zábavou. Každoročně s nimi vyráží na kosení orchidejových luk, sázení stromů, opravování hradů nebo třeba stavění školy v Himálajích tisíce dobrovolníků.

Organizují i jednodenní programy pro středoškoláky formou speciálních terénních výukových programů, zahrnující netradiční formy výuky. Ať už přímou dobrovolnickou činností nebo zážitkovou pedagogikou. Pod vedením zkušených lektorů se žáci metodou hry nebo jiné aktivity učí o dané lokalitě a o přírodních i jiných zajímavostech s ní spojených. Mají pomocí cíleně vytvořených na sebe navazujících aktivit posílit pouto žáků k přírodě. Hry a zážitkově vzdělávací aktivity navazují na výukové okruhy pro střední školy, podporují pochopení základních mechanismů, jimiž jsou provázány přírodní a ekologické systémy, poznání vazby lidské činnosti na problémy přírody a souvislostní a kritické myšlení. Součástí programu je i jednoduchá dobrovolnická práce, díky které si studenti nové poznatky „osahají“ v praxi. Jednodenní programy je možné uspořádat pro jednu třídu, i pro skupinu studentů napříč celou školou.

Česká společnost ornitologická

Jde o dobrovolný spolek profesionálů i amatérů, zabývajících se výzkumem a ochranou ptáků, zájemců o pozorování ptáků a milovníků přírody. Realizuje vlastní i mezinárodní projekty výzkumu a ochrany ptáků a jejich prostředí. Popularizuje a propaguje ochranu ptáků a organizuje kampaně na ochranu ptactva. Propojením výzkumu a ochrany se ČSO snaží o naplnění starého, dnes již poněkud pozapomenutého, ochranářského hesla Poznej a chraň. Působí na území České republiky, kterou zastupuje v mezinárodní organizaci BirdLife International. Žáci SOŠ pomáhají ČSO s výzkumem například v rámci svých projektů středoškolské odborné činnosti. Školy se zapojují v programech Jaro ožívá a do Rorýsích škol či zastávek. Web je www.cso.cz

3.2.3 Výukové programy pro EV

Výukový program je výchovně vzdělávací lekce v interaktivní podobě, prohlubující rozšiřující učivo všech typů škol v souladu se školními vzdělávacími programy. Obvykle probíhá mimo budovu školy.

Výukové programy vychází z tzv. ekopedagogova osmera, což jsou stručná shrnutí pedagogů ze středisek ekologické výchovy, uskutečněných v letech 1997-2000. Mohou se

vztahovat i na environmentální tematiku ve školních ekologických a environmentálních výchovách.

Jedná se o interaktivní a tvořivou výchovně vzdělávací lekci, mající za cíl učivo všech stupňů obohatit environmentální a ekologický rozměr. Výuka probíhá ve střediscích ekologické výchovy, v přírodě, v zahradách, parcích apod. Souhrnně se vyznačují biologicko-ochrannářským, a environmentálně ekologickým směrem, kdy je společným jmenovatelem zřetelný důraz na nekonzumní hodnotové orientace, osvojování ekologického myšlení a na spoluodpovědnost a stav životního prostředí. Podstatnou roli zde hraje aktivizace žáků a jejich obohacování o praxi. (Vacková et al., 2012)

Výukové programy a cíle ekologické výchovy

Program, snažící se přispět k ekologické výchově by měl mít ujasněné prostředky a cíle. Jako doporučující je sledování výstupů vzdělávání, než řešit vstupy s obsahy a metodami. Tedy, co mají účastníci umět? Jaké postoje, dovednosti, znalosti a jednání by měli mít? Jaké budou užívat strategie pro řešení problémů ve vztahu k životnímu prostředí? Toto vše musíme mít ujasněné, a vědět, jak se k tomu snaží náš program přispět. Výsledky vzdělávání nebo-li výstupy by z pohledu účastníka měly být formulovány jako konkrétní, dosažitelné, měřitelné, časově ohraničené a relevantní. Takové výstupy jsou formulovány například v RVP. Hlavním cílem ekologické výchovy je třeba odpovědné jednání k životnímu prostředí. Dílčím cílem je osvojení si praktických dovednosti pro pobyt a chování v přírodě až po výstup dosažený daným programem, kdy účastník dokáže vypěstovat rostlinu nebo nalezne tři druhy jedlých přírodnin. Při přípravě programu se orientujeme nejen v cílech, ale i v prostředcích, jimiž se snažíme daného cíle dosáhnout. Do kategorie cílů je ve vzdělávání zahrnováno to, co je popisováno jako výsledek výuky, tj. výstup. Vstupy s tématem učiva, použité pomůcky, prostředí, metody, formy a postupy jsou v kategorii prostředků. Ty by měly mít provázanost v navzájem fungující a dobře propojený logický celek. (Máchal, 2000)

Formy výukových programů

Dle zájmu škol, převažují v rámci SEV krátké výukové programy v rozsahu hodin, což neovlivní tolik postoje jednotlivých žáků a jde většinou o izolované a nepropojené akce. Daleko lepší jsou projekty a nebo dlouhodobá spolupráce, kde budou tyto aktivity v logickém sledu a návaznosti. Navíc každý kolektiv je jiný. Co funguje v jednom třídním kolektivu, už nemusí fungovat v kolektivu dalším. Vhodnější jsou komplexní aktivity zmíněné Terezy, z.ú. nebo SEV SEVER.

Dalším zajímavým příkladem byl projekt Technické univerzity Liberec, realizovaný na pobytových akcích i ve škole v letech 2004 – 2006 na Střední odborné škole pedagogické

v Liberci, nazvaný P.T. Pozemšťan. V prvním roce se studenti učili vnímat přírodu, ve druhém roce zkoumali provázanost s různými dimenzemi a ve třetím roce se učili aktivní ovlivňování a snížení vlastní Ekostopy. Ne vždy se sociálně laděné projekty setkají s dobrým ohlasem v obci, pokud jí škola předá své výsledky a tipy na zlepšení. Může se stát, že její samospráva to může brát jako útok nebo kritiku na sebe. Ředitelku školy z obce Obříství, zapojenou v projektu Občan, stála školní aktivita s novými nápady na rozvoj obce, kterou posléze přednesla přímo starostovi, místo.

Obecně **projekty a tematické celky** umožňují mnohostranné dlouhodobé sledování daného tématu, kladou důraz na kontakt s realitou, na aktivitu studentů a k propojení mezipředmětových vztahů. Jako nejméně přínosné, považuje J. Činčera **osvětové přednášky a publikace**, protože představují nejčastější typ environmentální výchovy. Jde o pasivní formu učení, nevyžadující aktivní zapojení studentů a je ideální pro rychlé předání informací. Pokud je spojena s tematickou hrou, má vyšší význam. Vhodné jsou i případové studie nebo prezentace reálných příběhů, usnadňující pochopení teorie. Svůj význam mají kvalitně zpracované filmy, lépe kratší, než delší, které jako lektoři můžeme využít. Umí formovat vztah ke zvířatům a životnímu prostředí, o čemž hovoří četné světové studie. Kvalitní práce s filmem umí přesvědčit i emocionálně zapůsobit. Další formou jsou prastaré techniky vyučování a mezi ně patří **příběhy a diskuze**. Velmi často student zaujme svůj názor během toho, kdy jej vyjadřuje. Jsou dialogem odlišných představ o světě. Neměly by však být ideologické ani demagogické, nejde ani o programovou výuku. Diskuze může navazovat na předcházející přednášku. V rámci evokace může být na začátku vedena formou brainstormingu. V druhé fázi probíhá v malých skupinkách, kde studenti rozeberou text. Ve třetí fázi konstruktivistického třífázového modelu, se koná obhajoba prezentovaných stanovisek. Lektor ze střediska nebo vyučující by měl převzít roli facilitátora a řídit její formu, ovlivňovat průběh diskuze vhodnými otázkami, na které odpovídají studenti.

Další metodou jsou **stimulační hry**, simulující prostředí z reálného světa. Znáмым příkladem je tzv. EIA v Malinovce, kde hrají studenti na veřejném projednání role místních obyvatel, profesních a zájmových sdružení a dalších skupin, kde se rozhoduje o různých variantách vedení nové komunikace. Složitější už jsou stimulační hry typu „Pralesy“, kde figurují indiáni, těžaři, ochránci přírody, nadnárodní firmy a guvernér. Jde zde o propojení životního prostředí, chudých a bohatých. Jiné hry mohou být zasazeny do Čech, kdy je simulován vliv médií, korupce, veřejného mínění a jednání obecního zastupitelstva ohledně velkých drůbežáren či bobové dráhy v nejcennější partii národního parku apod. Stimulační hry jsou

účinné k přiblížení dané situace. Jsou emotivní a rozvíjí kompetence hráčů typu uskutečňování strategických rozhodnutí, schopnosti spolupráce, empatie apod.

Kontakt s přírodou je velmi důležitý a nezbytný v environmentální výchově a k tomu složí **exkurze do přírody**. Jednak pro pochopení vzájemné systémové provázanosti a fungování přírody, tak i pro ovlivňování postojů studentů k uvědomění krás světa. Pozor, studenty nenutíme se učit z paměti všechny dřeviny a rostliny. Ne každému se toto memorování může jevit jako atraktivní. Naopak je tím můžeme popudit. Spíše se je snažíme vést k uvědomění a vztahu k přírodě. Ztracován by nemusel být ani monitoring s interakcí a úkolem. Jde o lepší formu rozumového poznávání než je výklad. Před akcí je třeba zvážit i velikost skupiny a její fyzickou výkonnost. Vzdálenost, kterou dnes ujdou studenti středních škol, se za posledních 25 let výrazně zkrátila. Klesá tak jejich schopnost pohybu v přírodě. Navíc dnes více trpí četnými alergiemi, epilepsiemi, a dalšími fyzickými obtížemi apod. Využít je možné i školní pozemky, zahrady a okolí škol. Tyto ekologické plochy dnes obecně také velmi ubývají. Jde o mokřady, motýlí louky, i plochy trávníků, keřů a stromů. (Činčera, 2007)

Na pedagogické praxi si mohli mnozí z nás vyzkoušet, že neúčinnější metoda onoho takzvaného otevření a porozumění dosáhnout, není klasická přednáška. Není to tedy ten mýtus, kdy má být nejlepší výukou učitelovo předání informací. Často těch informací vyučující sděluje přespříliš. Neotvírá tím nové prostory. Nevede k lepšímu porozumění, vnitřnímu utváření člověka, neformuje horizont srozumitelného světa. Přitom právě při výchově k trvale udržitelnému rozvoji či životu jde vždy o to, aby došlo k znejistění stávající interpretace světa a předložení interpretace alternativní, k jeho samostatnému kritickému posouzení. K tomu jsou zapotřebí emoce, prožitek a otevřená konfrontace diskuzí. K tomu nám slouží aktivizující metody, vzdělávací hry a diskuze. Autoři doporučují hry a techniky, vyzkoušené v rámci pobytových kurzů pro žáky středních škol, pořádaných střediskem ekologické výchovy SEVER, při výuce na vyšší odborné škole a tam, kde probíhají kurzy globální výchovy, či v rámci prázdninových kurzů Hnutí Brontosaurus. Mnoho takových technik je vhodnějších právě pro studenty středních škol. Reflektují témata občanské nauky, environmentalistiky, filosofie a dávají inspiraci k minimalizaci klasické frontální výuky založené na přednášce. Mají za cíl hodiny oživit. Je třeba umět si poradit s problémy, které nás tíží v dnešním světě, plném konfliktních a složitě propojených zájmů a mít schopnost problémy řešit. K tomu jsou zapotřebí dovednosti a postoje, přesahující obecnou schopnost komunikovat a diskutovat o problémech. Mezi speciální dovednosti patří schopnost pracovat s neúplnými informacemi, spolupracovat, dělat ze soupeřů partnery a nalézat porozumění. Toto

vše cíleně rozvíjí cvičení na řešení problémů. Takzvané kooperativní hry, zahrnující kompetitivní a kooperativní volbu strategie chování v typicky soutěživých situacích, zaujímají zvláštní postavení. Tyto jednodušší techniky je možné realizovat nejen v mimoškolní výchově, ale i ve třídě. Vícedenní kurzy mají tu výhodu, že umí efektivněji posílit didaktický efekt díky sdružení více technik v rozsáhlejších blocích. Dalším příkladem jsou interaktivní přednášky ilustrující vybraný problém z různých stran a v rámci vzdělávacích pásem komponovaných bloků. Autoři nezapomínají ani na fakt, že je třeba otevření nejenom rozumu, ale i srdce, v rámci výchovy k udržitelnému životu. Zaměřují se na techniky směřující k emocionálnímu prožitku, chvílím vzájemného souznění, reflexi krás přírody a nebo k odlehčení formou outdoor a pohybových programů a k dramaturgickým cílům, které jsou důležité pro duševní hygienu v rámci intelektuálně náročného soustředění.

(Činčera et al., 2005)

3.3 Sítě středisek a poraden EV

3.3.1 Sít' středisek ekologické výchovy

Pavučina

Střešní organizací ekovýchovných organizací, zajišťujících ekologické výukové programy v České republice, je Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina. Tato nejvýznamnější síť pro naprostou většinu SEV a CEV realizuje programy s celostátní působností, které jsou určeny pedagogům všech stupňů škol. Další řadu aktivit a činností realizují její členové. Jsou to především ekologické výukové programy (denní i pobytové), vzdělávací akce pro pedagogické pracovníky, mimoškolní činnosti pro děti a mládež, akce pro širokou veřejnost a publikační činnost.

Pavučina byla založena roku 1996, jako nástupkyně Nadace ekologické výchovy EVA vzniklé roku 1991. Jejím projektem bylo od roku 1993 Národní středisko ekologické výchovy, které mělo pomáhat rozvoji ekologické výchovy ve spolupráci s Ministerstvem životního prostředí. Programem Pavučiny pro základní a střední školy je Mrkev.

Mrkev

Obsah zkratky zní - Metodika a realizace komplexní ekologické výchovy a jde o dlouhodobý celostátní program, realizovaný Pavučinou. V současné době je do této sítě zapojeno přes 650 základních, středních škol a Gymnázií se zájmem o EV ze všech krajů České republiky.

Rozvíjí školy, pedagogy a další organizace zabývajících se ekologickou výchovou a osvětou. Poskytuje jim informace a zprostředkovává vzájemnou výměnu zkušeností prostřednictvím regionálních setkání. Jde o 644 zapojených škol ze 14 krajů. Součástí rozesílky Mrkve je časopis Bedrník.

Bedrník

Od prvního čísla v něm pedagogové středních škol a zájemci zabývající se ekovýchovou, nachází inspirativní články z praxe, materiály včetně návodů přímo využitelných pro výuku, a to v 73 tématech, ze kterých lze stále čerpat. Příkladem jsou odpady, voda, ptactvo, energetika, apod. Časopis vydává SSEV Pavučina ve spolupráci se SEV SEVER za podpory Ministerstva životního prostředí a finančního příspěvku škol.

Dále Pavučina provozuje web s ekopobyty ve svých střediscích <http://www.ekopobyt.cz/prehled-stredisek> a nebo ekokatalog ekovýchovných pomůcek <http://www.ekokatalog.cz/> www.pavucina-sev.cz/

Další sítě jsou krajské a to například **Kapka** v Královéhradeckém a Pardubickém kraji, (Sít' poradenských, informačních a vzdělávacích center pro udržitelný život), **Líska** ve Zlínském kraji, sít' poraden a center v Jihomoravském kraji, sít' SEV ve Středočeském kraji, sít' v Olomouckém kraji, **Envic** v Plzeňském kraji. Většina těchto sítí vznikla z Operačního programu rozvoj lidských zdrojů v letech 2004 – 2007 v rámci grantového schématu vyhlášeného MŽP.

Také mezi ně patří celostátní sítě ostatní, jako je **Národní sít' zdravých měst**, **Český svaz ochránců přírody**, **Česko proti chudobě**, **Spolek pro obnovu venkova**, sít' distributorů a propagátorů **Fair Trade**, **Sít' center pasivního domu**, sdružení v rámci zoologických zahrad a akvárií, **Sdružení EXARCH** (experimentální archeologie), **Česká archeologická společnost**.

A v neposlední řadě to jsou sítě místní a regionální, typu místních akčních skupin, **Sdružení Český ráj**, „**Tradice bílých Karpat** apod. či mezinárodní jako je **FEE (Foundation for Environmental Education)**, **Friends of Earth**, **Karpatská úmluva** nebo **UNEP**, zabývajících se životním prostředím. (Kulich, 2009)

3.3.2 Sít' ekologických poraden a jejich historie

Ekoporadenské organizace jsou zastřešeny v síti nazývané se STEP. Činností takových ekologických poraden je preventivní péče o životní prostředí. Ekologické poradenství zpřístupňuje objektivní informace o životním prostředí, ekologických problémech

a jejich řešení, výrobcích a jejich vlivu na životní prostředí. Podílí se také na vytváření ekologického povědomí obyvatelstva v celé republice.

Poradny působící ve „Městě“ se velmi často zabývají např. prevencí vzniku odpadů, šetřením vody a energie, spotřebitelským poradenstvím. Poradny na venkově věnují pozornost podpoře trvale udržitelného využívání krajiny a podpoře ekologického zemědělství.

Některé dotazy jsou jednoduché a rychlé, typu jak pomoci konkrétním zvířatům v zimě, jiné mohou trvat mnoho měsíců a jde o kauzy, týkající se kácení dřevin. Někdy si klient jen rád popovídá a nebo potřebuje motivaci pro vlastní snahu ohledně zlepšování životního prostředí. Společné weby STEP jsou <http://www.zeleneuradovani.cz/> a www.ekoporadna.cz. Poskytované rady by měly být vždy srozumitelné, věcně správné a odpovídající místní situaci. To vše činí práci ekoporadců a ekoporadkyň neobyčejně pestrou. Rozvojový program environmentálního poradenství České republiky říká, že environmentální poradenství je souborem služeb pomáhající specifickým cílovým skupinám a občanům, řešit konkrétní otázky a životní situace, související s životním prostředím. Závisí na přímé komunikaci s klienty a nabídce externích objektivních rad, pomáhajících při řešení situace klienta.

Mimo to zpřístupňuje všestranné a objektivní informace o environmentálních problémech, životním prostředí, řešení jeho příčin a také o službách a výrobcích. Lidem umožňuje, aby se sami mohli rozhodnout v různých životních situacích a při výběru služeb a výrobků. Preventivní péče o životní prostředí je základ. Konkrétnímu dotazu i tazateli je potřebné se přizpůsobit, a to v komunikaci, rozsahu odpovědi a odbornosti. Odpověď by měla být vždy co nejúplnější, nezávislá, objektivní a věcně správná. Diskriminace nemá v ekoporadně místo z jakéhokoliv důvodu, ale je možné odmítnout požadavky nesouvisející s životním prostředím, které jsou mimo zaměření ekoporadny, při agresivitě klientů apod. Nejvíce dotazů se týká nakupování a udržitelné spotřeby v domácnostech, ochrany přírody, lesnického hospodaření, zemědělství a péče o zahrady. Ekoporadenství se obvykle prolíná s osvětovou činností, environmentálním vzděláváním, výchovou a osvětou, do níž je často začleňováno. Rozdílem je aktivita a pasivita. Ekoporadenská konzultace je návštěvníkem vyžádaná, klient poradce, tiskoviny a informace aktivně vyhledává, zatímco v osvětě jde o příjemce pasivní. Často jde o studenty účastnících se ekovýchovných programů. Principy jsou v nezávislosti, kdy se na poradny obracejí lidé s nedůvěrou v úřady a výrobce, v preventivní ochraně životního prostředí ať už v předcházení dopadů na životní prostředí, profesionalitě v kvalifikaci a objektivnosti, týmové práci, sepětím s regionem, udržitelným rozvojem, inovacemi a pilotním řešení, kdy často přicházejí s novými koncepcemi a dosud neřešenými otázkami a problémy.

Historie ekoporadenství

Počátky spadají do roku 1984, do Německa a Francie, kdy se objevovaly poradenské aktivity v „domácí ekologii“. V Rakousku to bylo v roce 1986 po černobylské havárii, kdy rakouská vláda začala nezávislé ekologické poradenství sama financovat. V Československé federativní republice vzniklo roku 1990, kdy první zájemci využily stáží v Rakousku a Francii. Ve Vídni byla roku 1991 založena Evropská síť ekologických poradců a první československou ekoporadnou v síti byla ekoporadna v ekologickém institutu Veronica. Roku 1997 byla založena síť ekologických poraden STEP. Finanční podporu získaly ekoporadny ze založené Národní sítě středisek environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty z popudu velkých síťových organizací Pavučina, STEP a Českého svazu ochránců přírody. V letech 2004 – 2008 bylo podpořeno na 189 poraden a informačních center z Evropského sociálního fondu, realizovaného operačním programem Rozvoj lidských zdrojů a prostřednictvím grantového schématu Ministerstva životního prostředí. Nesla název „Síť environmentálních informačních a poradenských center“. Roku 2008 byl usnesením vlády schválený Rozvojový program environmentálního poradenství České republiky pro období 2008 – 2013. Na dalším rozvoji ekoporadenství spolupracovala Rada pro environmentální poradenství při Ministerstvu životního prostředí. To vytvořilo i webový portál ekoporadny.cz, věnovaný ekoporadenství. Zde je možné vyhledat ekoporadny dle oblasti zaměření, dle místa jejího působení a dalších kritérií. Roku 2011 došlo k razantnímu omezení podpory neziskovým organizacím ze strany Ministerstva životního prostředí i státu. Od té doby je ekoporadenská činnost utlumena, klesá počet přímo kladených dotazů a některé ekoporadny nabízí své služby za úplatu. Roku 2015 vznikl nový Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy, osvěty a poradenství. Ten je nyní určující pro další rámec rozvoje. (Danihelková et al., 2011)

3.3.3 Ekocentra

Jiným typem jsou organizace typu **Ekocenter**, zaměřujících se kromě zmíněného ekoporadenství na osvětu. Poskytují široký obsah služeb v oblasti životního prostředí mnoha cílovým skupinám, tedy nejen studentům a dětem, ale i veřejnosti, státní správě a podnikatelům. Účastní se **kampaní** ke Dni Země, Zdraví, k Evropskému týdnu mobility, Dni stromů, Dni vody apod. Pořádají různé exkurze a vycházky do přírody s odborníky, výstavy, besedy, přednášky, účastní se akcí na náměstích a v parcích spolu s dalšími neziskovými organizacemi, vydávají publikace, vzdělávají pedagogické pracovníky apod. Tato Ekocentra často také nabízí svoje ekologické výukové programy, o kterých již bylo psáno výše. Databáze ekocenter www.ekocentra.cz jsou portálem Ministerstva životního prostředí, kde je

možné dohledat ekocentra dle regionu a nebo dle cílové skupiny, případně tématu. Správcem portálu je Envic, síť environmentálních center Plzeňského kraje. www.ekocentra.cz

3.4 Státní ukotvení EVVO

V roce 2000 došlo k přijetí Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v ČR. Na základě tohoto dokumentu jsou zpracovávány akční plány pro daná období. Institucionální environmentální vzdělávání řeší konkrétně Metodický pokyn EV, který vydalo MŠMT. Tímto dokumentem byla ustanovena pro školy funkce koordinátora EV.

Koordinátor ekologické výchovy na škole spadá pod vyhlášku **317/2005 sbírky** o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků. V § 9 jde o výkon specializovaných činností. Studium získává absolvent další kvalifikační předpoklady pro výkon specializační činnosti v oblasti environmentální výchovy. Studium v délce trvání nejméně **250** vyučovacích hodin se ukončuje obhajobou závěrečné písemné práce a závěrečnou zkouškou před komisí. Po jejím úspěšném složení získává absolvent osvědčení.

Na koordinátora se kromě toho vztahuje zákoník práce a § 133, na který se váže specializační příspěvek pedagogického pracovníka. Pedagogickému pracovníkovi, který vedle přímé pedagogické činnosti vykonává také specializované činnosti, k jejichž výkonu jsou nezbytné další kvalifikační předpoklady, se poskytuje příplatek ve výši 1 000 až 2 000 Kč měsíčně. Metodický pokyn doporučující, není pro školy povinný, deklaruje, co by se mělo v rámci EVVO na škole dít, co by měl dělat koordinátor EVVO.

Standard studia k výkonu specializované činnosti v oblasti environmentální výchovy, dle kterého se připravuje obsahová náplň studia, byl aktualizovaný v roce 2015 a naplňuje ustanovení § 9 odst. 1 písm. d) vyhlášky MŠMT č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění pozdějších předpisů, a Metodický pokyn k zajištění environmentálního vzdělávání výchovy a osvěty, č. j. 16745/2008–22 vydaný Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.

Studium k výkonu specializované činnosti v oblasti environmentální výchovy je určen pedagogickým pracovníkům, kteří jsou, a nebo kteří mají zájem být pověřeni výkonem specializované činnosti v oblasti environmentální výchovy, (dále jen EVVO) ve škole. Koordinátorem EVVO se ve smyslu odst. 3.1 výše uvedeného metodického pokynu MŠMT rozumí pedagogický pracovník, který byl ředitelem školy pověřen koordinací EVVO³.

3.4.1 Specializační studium koordinátorů EV

Specializační studium si klade za cíl vybavit absolventy dovednostmi, znalostmi a motivací potřebnou k realizaci efektivní environmentální výchovy a vzdělávání pro udržitelný rozvoj tak, aby mohli získané znalosti a dovednosti účinně aplikovat ve své praxi školního koordinátora EVVO.

Obsah specializačního studia je rozčleněn do čtyř tematických okruhů vymezených cíli, tématy a očekávanými výstupy. Cíle vyjadřují účel a požadovaný výsledek vzdělávání. Jsou závazné pro všechny pedagogické pracovníky zúčastněné ve specializačním studiu. Očekávané výstupy jsou ověřitelné, mají činnostní povahu a popisují praktické dovednosti školního koordinátora EVVO a způsobilost absolventů umět využívat osvojené vědomosti. Jednotlivá témata specializačního studia a očekávané výstupy jsou primárně doporučeny pro pedagogy základních a středních škol.

Studium je určeno pro pedagogické pracovníky škol a školských zařízení s kvalifikací odpovídající požadavkům zákona č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Termín „*specializační studium*“ je použit v metodickém **Metodickém pokynu** pro zajištění environmentálního vzdělávání výchovy a osvěty, č. j. 16745/2008–22, je vydán Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. V platných dokumentech je užit pojem environmentální výchova (EV) – např. v rámcových vzdělávacích programech, a vyhlášce č. 317/2005 Sb., ovšem pojem environmentální vzdělávání, výchova a osvěta (EVVO) – je např. ve Státním programu EVVO v ČR a v Metodickém pokynu k zajišťujícím EVVO, jsou tyto pojmy chápány jako synonyma. Pojem EVVO je zároveň brán jako oblast úzce související se vzděláváním pro udržitelný rozvoj (VUR). Pokud by se měl stát koordinátorem EVVO ředitel školy, pověření získá od svého zřizovatele.

Nejméně 250 hodin musí obsahovat celé studium, z celkového počtu hodin výuky lze maximálně 20 % využít formou distančního studia, například výukou uskutečňovanou prostřednictvím e-learningu v LMS prostředí. Distanční část studia musí splňovat kritéria pro e-learningové kurzy, uvedené na webových stránkách MŠMT :

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/dalsi-vzdelavani/kriteria-hodnoceni-e-learningovych-vzdelavacich-programu-pro>

Žadatel o akreditaci programu, může jít o centra ekologické výchovy, předloží návrh způsobu realizace studia. V rámci realizace specializačního studia se doporučuje prezenční forma výuky a uspořádání do několikadenních navazujících bloků. A to tak, aby všestranně studium podporovalo neformální vzájemnou komunikaci mezi účastníky (dále jen

„účastník“), lektorky/lektory (dále jen „lektor“) a pracovníky dané vzdělávací instituce s příslušnou akreditací. např. formou prezentací zastoupených škol, diskuzí a prostorem pro neformální výměnu názorů.

Specializační studium ve vhodné míře kombinuje teoretické poznatky s praktickými zkušenostmi a dovednostmi. Důraz je třeba kladen na aplikační rovinu. Ta může být podpořena např. uskutečněním části výuky přímo u specializovaných zařízení pro environmentální výchovu a nebo ve školách, kde funguje dobrá praxe z environmentální výchovy, dále vhodně volenými samostatnými úkoly, prezentováním vlastních zkušeností účastníků, praktickými cvičeními, ukázkami učebních celků včetně poskytování zpětné vazby ostatními účastníky apod.

O náležitou metodickou i odbornou úroveň studia s provázaností jednotlivých tematických okruhů a témat dbá předem vybraný odborný garant specializačního studia.

Na závěr specializačního studia probíhá obhajoba závěrečné práce, skládají se závěrečné zkoušky před nejméně tříčlennou komisí.

Okruhy se k závěrečné zkoušce stanoví tak, aby byla skloubena praxe s obsahem studia, témata závěrečných prací jsou stanoveny s přihlédnutím k potřebám školy a podmínkám uchazeče.

Při závěrečné zkoušce účastník předloží portfolio, které má obsahovat jeho práce z průběhu celého specializačního studia, a nejméně jeden výstup z každého tematického okruhu. K součastem uvedeného portfolia může patřit:

Za hodinu se zde považuje vyučovací hodina v délce 45 minut. Učebním celkem se rozumí výuková, respektive výchovně vzdělávací jednotka různě dlouhého časového rozsahu. (Např. v podobě vyučovací hodiny, několika navazujících vyučovacích hodin, terénního praktika, jednoho nebo více tematických či projektových dnů apod.), která má stanovenou konkrétní téma, vzdělávací cíl, doporučené metody a očekávané výstupy. Mezi tématy závěrečných prací mohou být např. učební osnovy volitelného vyučovacího předmětu Environmentální výchova, školní program EVVO, celoroční program zájmového útvaru, roční plán EVVO apod.

1. stručná analýza současného stavu EVVO ve škole kladoucí důraz na rozlišení silných a slabých stránek (respektive příležitostí a hrozeb) podkladem pro zpracování (inovaci) školního programu EVVO, či aktualizaci školního vzdělávacího programu (tematický okruh 4);

2. aktualizovaný či nově zpracovaný školní program environmentální výchovy ve vlastní škole (tematický okruh 4);

3. zpracovaná projektová žádost s rámcovým rozpočtem zdrojů příjmů a nákladů, respektive návrh žádosti o sponzorskou (materiální nebo finanční) podporu školní EVVO (tematický okruh 4);

4. návrh environmentálně šetrných kroků k ekologizaci běžného školního provozu a ke zlepšení péče o prostředí školy (tematický okruh 2);

5. návrh učebního celku k řešení environmentálního problému školy, obce apod. nebo zaměření se na konkrétní příspěvek žáků či školy k udržitelnému rozvoji, (tematický okruh 3);

6. plán osobního profesního rozvoje v rámci oblasti EVVO po ukončení specializačního studia (tematický okruh 1).

Po obhájení závěrečné práce a úspěšném složení závěrečné zkoušky, je účastníkovi předáno osvědčení o absolvování studia a tím se stává se absolventem studia k výkonu specializované činnosti v oblasti EVVO. (*Kulich, 2009*)

Vzdělávání školních koordinátorů EVVO Centry ekologické výchovy

V mezinárodním srovnání je vzdělávání koordinátorů svým rozsahem i obsahem mimořádné. V období let 2005 až 2006 je pořádalo Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina prostřednictvím svých členských středisek SEVER, Lipka, Vita, Podblanické ekocentrum a Ametyst ve spolupráci se Stálou konferencí ve vzdělávání a také se zástupci vysokých škol, o dva roky později zapojila i SEV Divizna. Charakteristické pro všechna tato studia byla forma vícedenních soustředění v různých koutech České republiky v různých zařízeních pro EVVO a v přírodně zajímavých oblastech se zaměřením na komplexní a kvalitní přípravu školních programů EVVO, se začleněním EVVO do školských vzdělávacích programů postupy strategického plánování. Výuka nebyla zaměřená jen a environmentální a ekologická témata, ale také na získání zkušeností z praxe s mnoha formami a metodami EVVO. Díky studiím vznikly desítky konkrétních vzorových školních programů EVVO ze závěrečných prací posluchačů. Kolem 250 učitelů získalo kvalifikaci pro výkon funkce školního koordinátora EVVO a tím i vyplývající možnost vyššího finančního ohodnocení.

3.4.2 Profesionální rozvoj učitele a environmentální výchova

Absolvent specializačního studia dále aktivně využívá možnosti dalšího vzdělávání EVVO, je motivován a inspirován k soustavné činnosti školního koordinátora EVVO, zná smysl, právní oporu i postavení environmentální výchovy ve školních vzdělávacích programech. Má ujasněné cíle EVVO a její smysl, kdy je schopný obhájit a vysvětlit potřebnost ekologické gramotnosti. Zná možnosti uplatnění EVVO ve vlastní škole, kterou

umí aplikovat i díky prokázanému přehledu základních právních opor EVVO a metodického pokynu MŠMT zajišťující EVVO ve škole v postupných krocích. Po ukončení specializačního studia sestaví a předloží stručný plán osobního profesního rozvoje v oblasti EVVO. Mezi témata studia patří smysl a cíle EVVO, vývoj a vymezení EVVO ve světě a v ČR, zakotvení v legislativě, zajištění finanční, zná teorii environmentálně odpovědného jednání, příklady přístupů ekologické výchovy, její postavení ve vzdělávacím systému se vztahem ke vzdělávacím cílům, učivu, oblastem a klíčovými kompetencím s příklady dobré praxe, začlenění v RVP, zná výstupy k průřezovému tématu Environmentální výchova a Člověk a životní prostředí, zná informační zdroje EVVO, dále ví, jak se nejlépe sebevzdělávat. Z ekologie, environmentalistiky a environmentální etiky, environmentálního poradenství a občanské angažovanosti zná základní pojmy a také principy ve vztahu člověka k přírodě a krajině. Dovede se orientovat v lokálních i globálních problémech, diskuzích a kauzách životního prostředí, v přehledu současných nástrojů ochrany a tvorby životního prostředí a udržitelného rozvoje. Nově nabyté znalosti dovede využívat k postupné ekologizaci školy, okolí školy a výuky. Dále bude realizovat a iniciovat osvětové programy a projekty s environmentálním přesahem i obsahem.

Účastník bude umět rozvíjet klíčové kompetence žáků přes osvojení modelů učení a efektivních metod pro environmentální výchovu, jejich využíváním je možnost inspirovat své kolegy. Výstupem účastníka specializačního studia je představení konkrétní možnosti zapojení školy při řešení aktuálních problémů životním prostředím v obci nebo regionu. Pro environmentální výchovu na konkrétním typu školy, představí učební celek s tématy environmentálních problémů a možných řešení s použitím vhodných modelů učení, z příkladů dobré praxe škol a institucí vytipuje vhodný příklad přenositelný do vlastní školy, kde obhájí jeho zavedení ve vlastní škole. Mezi témata mohou patřit uplatnění ekopsychologie, evaluace, modely aktivního učení, zapojení do dlouhodobých vzdělávacích programů EVVO, jako je Ekoškola, Škola udržitelného rozvoje, Fairtradová škola, Škola pro udržitelný život apod., volitelné předměty a zájmové útvary EVVO, příklady dobré praxe nestátních neziskových organizací, příklady aktivit, metodik a pomůcek pro školy apod. Z aktivit školního koordinátora se účastník studia naučí prezentovat a koordinovat program environmentální výchovy ve škole i na veřejnosti, osvojí si evaluaci v rámci spolupráce se žáky školy a kolegy, kterým dále poskytne metodickou pomoc v oblasti EVVO, dovede vyhledávat finanční zdroje, představí náměty osvěty v obci o environmentálních aktivitách školy, spolupracuje s partnery z nestátních neziskových organizací specializovanými na EVVO s kterými naplňuje školní

program EVVO a s Místní Agendou 21, městskou částí, obcí, či regionem, šíří osvětu v místních médiích. (2015, MŠMT)

3.4.3 Krajský systém EVVO

Na většině krajů ČR je schválena koncepce EVVO a na její podporu jsou vytvořeny grantové nebo dotační programy. V některých krajích byla přijata i další opatření. Například Královehradecký kraj přijal koncepci EVVO již na jaře 2002, jako první ji i aktualizoval roku 2004 s doplněním Akčního plánu EVVO. EVVO zakotvil v dokumentech Dlouhodobého záměru rozvoje vzdělávání, a ve Strategii rozvoje kraje. Vydává bulletin Ekoton, poskytuje příspěvky a granty neziskovým organizacím a školám, měl mezi prvními z krajů i krajského koordinátora EVVO, přes zastupitelstvo a prohlášení rady se přihlásil k podpoře ekologické výchovy, je podporovatelem a partnerem projektů celokrajského významu. Jde o Školu pro udržitelný život, Cestička do školy, Úspory energie ve školách, Krkonoše vnitřní a vnější, Kapka 21, Čistá obec, čisté město, čistý kraj. Zavedl principy zeleného úřadování v provozu a motivuje i další instituce, včetně svých středních škol, které pod kraj spadají. Má svou poradní skupinu pro EVVO, vyčleněného pracovníka v odboru životního prostředí a zemědělství a kontaktního pracovníka na školství. (Kulich, 2009)

3.5. Environmentální vzdělávání v rámci středních škol

Povinnost školy, která jako jediná instituce má možnost systematicky a dlouhodobě ovlivňovat úroveň ekologických znalostí i schopností jejich praktického využívání u všech členů lidské populace. V ČR je povinnost školy zakotvena v zákoně **123/98 Sb.**, o právu na informace o životním prostředí v § 13, kde je psáno, že Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvo životního prostředí, spolu s dalšími institucemi je povinno podporovat výchovu, osvětu, a vzdělávání široké veřejnosti v oblasti ochrany životního prostředí se speciálním zaměřením na výchovu dětí a mládeže. Vytváří podmínky k tomu, aby byl využit systém osvojování poznatků o ochraně životního prostředí, vycházejícího z udržitelného rozvoje v aktivní formě výchovy a osvěty prostřednictvím státních institucí a veřejné správy, v mezích působnosti úřadů veřejné správy.

Ekologická výchova a vzdělávání se základní ekologickou gramotností by se měla mít možnost stát věcí trvalého zájmu veřejného. Používá k tomu často netradiční aktivizující vyučovací metody, tvořivosti, aktivity, fantazie, spojování s praxí za bezprostředního poznávání okolní krajiny a prostředí. Ovlivňuje hodnoty etické, pěstuje schopnosti aplikovat získané poznatky do stále nových situací, propojuje citově i pragmaticky založené přístupy.

Základní přístupy ekovýchovy a ekologického vzdělání respektují přístupy všeobecně, tedy i tu část populace, která o vztahy k prostředí nejeví žádný zájem. Komplexní pojetí vztahů člověka a prostředí vede ke zdůrazňování významu působení na prostředí umělé a k technice, na vztahy k přírodě, na utváření dobrých mezilidských vztahů, chápání souvislostí ekonomických, ekologických a sociálních včetně jejich vzájemných souvislostí. Péči o životní prostředí chápe jako proces ochrany prostředí před nežádoucími vlivy, k zajištění trvale udržitelného rozvoje a aktivním přetváření prostředí s ekologickými principy. Důraz není kladen na odstraňování negativních jevů, ale už na jejich prevenci. Je nezbytné, aby aspekty technologické, ekonomické, sociální i politické v ní dostaly potřebné místo. Systémový přístup k řešení ekologické výchovy a osvěty ve školství vede k uvědomění si cílů, prostředků, obsahu, vzájemných vztahů a podmínek důležitých pro výchovu a ekologické vzdělávání a začleňování do odborného i všeobecného vzdělávání a vztahů školní a mimoškolní ekologické výchovy. Důraz je kladen na přípravu učitelů pro realizaci ekologické výchovy a vzdělávání ve škole, týkající se zajištění přípravy z hlediska metodického, obsahového, finančního i organizačního. Obsah ekologického vzdělávání musí vycházet z komplexního chápání člověka a prostředí, bere v úvahu vazby horizontálního vzdělávání formou mezipředmětových vztahů, i vertikálního, tj. navazování na předcházející stupně školy. K ekologickému vzdělávání svým specifickým způsobem přispívají všechny učební předměty, tj. všeobecného i odborného vzdělávání, v odborném to jsou odborné předměty různého charakteru dle obsahu studovaného oboru, tak i odborná příprava a praxe, poskytující mnoho cenných poznatků a závisí především na osobnosti učitele, vzájemného působení a spolupráce celých pedagogických a žákovských kolektivů, školního i okolního prostředí. Mimořádný praktický význam odborných předmětů zajišťuje osvojování návyků a dovedností profesního jednání, hygienických a bezpečnostních opatření, dodržování technologické kázně. Osvojování poznatků je spojováno s aktivitou studentů manuální i intelektuální oblasti, získáváním praktických dovedností ve vztahu k prostředí. Jako příklad slouží třídění odpadů, pěstování rostlin, ekonomické zhodnocení pozitivního či negativního jednání v prostředí, výběr potřebných informací, které studenti vyhledávají. Základ ekologického myšlení se bere v úvahu při nejrůznějších rozhodováních, úvahách, konkrétním jednání a chování v prostředí a vůči prostředí. Na Středních odborných školách se můžeme setkat s ekologií v rámci předmětu Základy ekologie, v rámci studia biologie, z dalších stěžejních předmětů to bývá Zeměpis, Geografie, Geologie, Základy společenských věd nebo ve Fyzice a Chemii. Je to pro mnohé studenty jedna z posledních příležitostí, jak získat ucelené znalosti pro chápání informací pro další život, tedy pro celoživotní vzdělávání. Mohou se použít formy

audiovizuálního, písemného, žákovského i demonstračního a dramatického charakteru a hraní rolí, s názorností, přitažlivostí, metodickou přehledností, jasností a odbornou správností. Vhodné jsou dle možností besedy, exkurze a tematické vycházky do přírody, po naučných stezkách, do podniků apod., laboratorní práce a praktická pozorování, přímý styk s okolním prostředím a jeho hodnocení a poznávání, promítání ekofilmů, účastech na osvětových kampaních typu Den Země apod. Teoretické znalosti by měly být v úzkém vztahu k praktické vzdělávací složce, rozhodně se nedoporučuje biflování odpovědí a definic, ale umět formulovat názory a trénovat schopnost samostatně uvažovat. Vhodné jsou dále proto i projekty Center ekologické výchovy, zaměřených na problematiku životního prostředí. Odlišné jsou podmínky na školách průmyslových nebo lesnických a zemědělských, tak na podmínkách velkého či malého města či obce, kde se škola nachází. Ze stěžejních předmětů na středních odborných školách bývá Zeměpis a Geografie, Základy společenských věd, dále Fyzika a Chemie. Další možností je informování pomocí nástěnek, školních časopisů, v knihovnách, odebíráním odborných časopisů, z informací různých seminářů. Opomenout se nadají rovněž samostatné práce či kolektivní studentů na různá témata, např. v rámci soutěží, olympiád a SOČ, zapojení do programů Globe a Ekoškola, kde se studuje prostředí školy samotné i okolí, spolupráce s Městy a obcemi, středisky ekologické výchovy z Pavučiny a dalšími občanskými sdruženími, ale i s Univerzitami. Další možností jsou Ekologické dny, jež je možno zařazovat a soustřeďovat ke Dnu Země 22.4., Dni životního prostředí, apod., kdy si význam ochrany životního prostředí uvědomuje celý svět, studenti získávají sounáležitost k odpovědnosti jejich generace. Koordinaci ekologického vzdělávání zajišťuje na střední škole obvykle garant, metodik nebo koordinátor EVVO. Je doporučeno, aby aktivně spolupracoval s vedením školy, dalšími pedagogy, vedením školy i centry a středisky ekologické výchovy a spolupracujícími organizacemi. Mezi předpoklady a doporučení ekologické výchovy na školách patří podpora ekologizace provozu škol včetně spolupráce s nevládními organizacemi zabývajícími se ekovýchovou, řešit s nimi projekty a aktivity místních a regionálních zvláštností, pořizovat nové učební pomůcky, doporučení práce v terénu, rozvíjet mezinárodní spolupráci v EVVO. (Kvasničková et al., 2002) Protože jde o adolescenty, je třeba se držet i didaktických zásad při práci s touto specifickou cílovou skupinou, hledajících vlastní identitu, profesní budoucnost, životního partnera a své místo ve světě. Přijímají určité hodnoty, rádi cestují a poznávají. Je dobré proto spojit výuku s exkurzí s odborným výkladem, či návštěvou míst, souvisejících s konkrétní problematikou, rádi pracují s moderními zařízeními a technikou. (Synek et al., 2012)

3.5.1 RVP a ŠVP

Rámcové vzdělávací programy, dále RVP, patří mezi základní kurikulární dokumenty pro vzdělávání žáků a studentů od 3 do 19 let. Závazné požadavky vzdělávání vymezují pro jednotlivé obory a stupně vzdělávání, formulují pravidla pro tvorbu školních vzdělávacích programů, dále ŠVP, definují rámce pro návrh učebních plánů. Dle RVP pro gymnázia je například u studijní jednotky 1.4, týkajícího se obsahu vzdělávacího programu ve vztahu k žákům a EVVO, environmentální výchova brána jako průřezové téma oborů přírodovědných i společenských. Zde by si měl student uvědomit specifické postavení člověka v přírodním systému, odpovědnost za další vývoj planety a udržitelné využívání přírodních zdrojů. Environmentální výchova by mu měla pomoci pochopit, že narušením jedné složky životního prostředí může dojít ke zhroutilí celého systému. Měl by umět nalézt možnosti dalšího vývoje a řešení v provázanosti ekonomických a sociálních faktorů s faktory ekologickými, a to v reálných situacích. Vhodnou formou realizace environmentálního vzdělávání na středních školách je **projektové vyučování** s celistvým poznáním základního tématu, zkoumaném různými úhly pohledu, kdy dochází k propojování praxe s teoretickými znalostmi. Pedagog zde vystupuje jako konzultant, který podporuje týmovou spolupráci studentů. Další metodou je například **badatelsky orientovaná výuková metoda**, z nichž jdou vybrat témata zabývající se surovinami, energií, půdou, vodou, životním prostředím České republiky a ekologickými problémy. (Synek et. al., 2012)

Roku 2001 byla schválena Bílá kniha, Národní program rozvoje vzdělávání ČR, který vytvořil podklad pro realizaci školské reformy. Roku 2004 vznikl Školský č. 561/2004 Sb. A zákon o pedagogických pracovnících 563/2004 Sb., zavádějící tříступňové kurikulum na Národní program vzdělávání, Rámcový vzdělávací program s vodítkem pro tvorbu školních vzdělávacích programů a školní vzdělávací programy. 1.9.2009 byla zahájena výuka dle ŠVP na většině středních škol. Školský zákon má mezi svými vzdělávacími cíli získání a uplatňování znalostí o životním prostředí a jeho ochraně vycházející ze zásad trvale udržitelného rozvoje a o bezpečnosti a ochraně zdraví. Obsah je integrován v rámci propojování obsahu více předmětů a o učení v souvislostech. Průřezovým tématem Středních odborných škol a středních odborných učilišť je téma Člověk a životní prostředí. Přes mnoho zákonů, usnesení, vyhlášek, koncepcí, pokynů a programů, problémy environmentální výchovy stále pokračují. Jde o často nepřátelský a nebo lhostejný postoj české společnosti k problematice environmentální výchovy, jeho nepochopení, že nejde o výuku biologie, odcizování se přírodě a život ve virtuálním světě, chápání problematiky jako kontraproduktivní. Dále se uvádí, že je v ní kladeno malý důraz na změnu postojů.

3.5.2 Implementace průřezového tématu

Na gymnáziích jak již bylo v předchozí kapitole již zmíněno, je v průřezových tématech environmentální výchova. Jejím tematickým okruhem je Člověk a životní prostředí, Problematika vztahů organismů a prostředí a Životní prostředí regionu a České republiky. Střední odborné školy mají průřezové téma Člověk a životní prostředí, kde je jsou obsažena témata jako Současné globální, regionální a lokální problémy rozvoje a vztahy člověka k prostředí, Biosféra v ekologickém pojetí a Možnosti a způsoby řešení environmentálních problémů a udržitelnosti rozvoje v daném oboru vzdělání a v občanském životě. Způsob realizace průřezového tématu je za prvé v kombinaci komplexní v samostatném ekologickém vyučovacím předmětu (modulu), za druhé v rozptýleně v logických souvislostech jednotlivých vyučovacích předmětů nebo v modulech všeobecně vzdělávací a odborné složky vzdělávání a praktickém vyučování, za třetí v nadpředmětových žákovských projektech.

Průřezová témata je možné realizovat libovolnými formami a metodami v rámci praktického a teoretického vyučování a aktivitami mimo školu. Středním odborným školám je doporučováno při realizaci environmentální výchovy a vzdělávání, spolupracovat s centry a středisky ekologické výchovy a s ostatními ekologickými pracovišti a institucemi. Jde o zajišťování odborné a učební praxe, zprostředkování moderních technologií, dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, odborného výcviku na reálných pracovištích, při uskutečňování aktivit školy typu soutěží a exkurzí, při profilové části maturitní zkoušky nebo závěrečných zkouškách.

Rámcové vzdělávací programy středních odborných škol a středních odborných učilišť mají svá specifika dále v tom, že pro každý obor vznikl samostatný rámcový vzdělávací program a zároveň došlo k redukci 800 oborů na 275 koncipovaných oborů. (Kvasničková et al., 2002). Doplňující a alternativní vymezení nabízejí **Doporučené alternativní výstupy** k průřezovému tématu Environmentální výchova, vzniklé při Výzkumném ústavu pedagogickém. Jeho pracovní skupina navrhla nahrazení stávající průřezové téma novým pojetím oboru, lépe navazujícím na zahraniční dokumenty. Klíčovými tématy jsou: senzitivita, (citlivost, empatie a vztah vůči přírodě a životnímu prostředí), zákonitosti, (znalost základních principů fungování životního prostředí), výzkumné dovednosti a znalosti, (kompetence k výzkumu environmentálních konfliktů a problémů, akční strategie, (dovednosti a znalosti potřebné k odpovědnému environmentálnímu jednání, problémy a konflikty, (porozumění problémů životního prostředí a jím vznikajících konfliktů při diskuzi o jejich řešení). (Činčera, 2014)

4 Charakteristika vzdělávacích programů – výsledky analýzy

4.1 Příklady dobré praxe

4.1.1 Středisko ekologické výchovy SEVER

Středisko ekologické výchovy a etiky Rýchory – SEVER, Základní článek Hnutí Brontosaurus Krkonoše, chce směřovat k trvale udržitelnému životu na Zemi prostřednictvím praktické ekologické výchovy, vzdělávání a osvěty, usiluje o prohloubení odpovědného jednání vůči přírodě a planetě i mezi lidmi navzájem. Nabízí ekologické výukové programy pro školy, včetně těch vícedenních pobytových na svém středisku v Horním Maršově. Pobočku má i v Hradci Králové a v Litoměřicích. Kromě toho pořádá i Biojarmark, konference Kapradíčko pro mateřské školy a Kapradí pro školy základní a střední, exkurze za regionálními zemědělci, spolupracuje se zahraničními neziskovkami např. v projektu Erasmus plus, a mnoho dalšího. Je krajským koordinátorem ekologické výchovy v Královéhradeckém kraji a velmi aktivně a téměř vzorově spolupracuje s téměř všemi environmentálními neziskovými organizacemi v kraji, vydává časopis EKOTON. SSEV SEVER nabízí výukový program s názvem Týden pro udržitelný život.

4.1.1.1 Týden pro udržitelný život

Vznikl na základě návrhu Společnosti pro trvale udržitelný život, (dále STUŽ), a jejího zakladatele Josefa Vavrouška, který působil jako proděkan Fakulty Sociálních věd Univerzity Karlovy a v letech 1990-1992 byl i federálním ministrem životního prostředí. Návrh se jmenoval Program zavedení výuky předmětu „Ekologie člověka“ pro školy všech stupňů a mimoškolní výchovu. Byl publikován v odborných časopisech zaměřených na vzdělávání a životní prostředí. Za cíl si kladl, aby co největší počet mladých lidí získal znalosti základních problémů spojených s interakcí mezi člověkem a ostatní přírodou a možným řešením v rámci trvale udržitelného rozvoje. Byla na něj navázána pracovní skupina STUŽ pro ekologickou výchovu a ta zpracovala původní myšlenku díky finanční pomoci např. předvstupních fondů do EU - Phare a nebo REC Budapest. Metodika vycházela kromě členů pracovní skupiny, kde působil např. i Ivana Rynda, ze zkušenosti SEV SEVER a jeho pracovníků Jiřího Kulicha a Hany Kulichové. Zde se totiž dodnes soustavně praktikuje s novými skupinami žáků, studentů a učitelů. Osvědčuje se nejvíce v rámci týdenních pobytových programů a řada středních škol takový kurz zařadila jako pravidelnou součást výuky v určitém ročníku. Mimo to slouží jako

inspirační zdroj pro osnovy environmentálně zaměřených předmětů, školní programy ekologické výchovy. Dále podle něj probíhají i specializační studia pro školní koordinátory EVVO, byl východiskem pro zpracování Ekologického a environmentálního minima pro učitele na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy Praha a také pro Standardy dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků v environmentálním vzdělávání, výchově a osvětě EVVO. Pro školy pořádá také školní ekologické projekty, několika stům pedagogických pracovníků a studentům učitelství a vychovatelství nabízí každoročně kurzy, semináře, konzultace stáže, učební pomůcky a literaturu. Pořádá také kurz pro školní koordinátory Environmentálního vzdělání, výchovy a osvěty.

Vydal například stejnojmennou knihu Týden pro udržitelný život aneb Program Člověk a prostředí: Jak připravit kurz (pobytový výukový program) o životním prostředí a udržitelném rozvoji pro žáky 2.stupně základní školy a studenty střední školy, která byla sestavena na základě zkušeností. Ta pomáhá například v ekologické výchově, v tvorbě Školních vzdělávacích programů, (zařazení průřezového tématu Ekologická výchova, vzdělávání a osvěta) a v také pomáhala v naplňování **metodického pokynu MŠMT č.j. 32338/2000-22** (Metodický pokyn k environmentálnímu vzdělávání, výchově a osvětě ve školách a školských zařízeních.) Vychází z cíle Josefa Vavrouška, aby co největší počet mladých lidí získal znalostí základních problémů spojených s interakcí mezi člověkem a ostatní přírodou. Dále by měl umět seznámit účastníky s možnostmi řešení problémů trvale udržitelného rozvoje a s rozšířením o zkušenosti na základech praxe z ekologické výchovy. Měl by rozvíjet způsobilost a kompetence, postoje a návyky potřebné k udržitelnému způsobu života a také motivaci a dovednosti. Program hledá nejvhodnější způsoby praktického provedení, tematický obsah a metody, navazující na potřebné kompetence, které formuluje. Jde o souhrn dovedností, vědomostí, schopností a hodnot, které se v programu snaží lektoři rozvíjet u jednotlivých účastníků. Rozvíjejí klíčové kompetence formulované v Rámcových vzdělávacích programech pro SOŠ, především s ohledem na vztah člověka prostředí a přírodě. Mimo jiné pomáhá v začleňování průřezových témat v rámci školních vzdělávacích programů a také v integraci výuky.

V oblasti kompetencí k **učení** jde o praktickou znalost kulturních a přírodních hodnot ve svém okolí a chápání následků i příčin jejich poškozování, vývoje vztahu mezi přírodou a člověkem a problematice životního prostředí v minulosti a uvažování o budoucnosti, dále v souvislostech globálních a propojení příčin ve světě současném. V oblasti **sociální, komunikativní a v řešení problémů** jde o porozumění významu komunikačních dovedností a kooperace, jako nástroje pro aktivní využívání a řešení problémů v životním prostředí. V

praktické činnosti jde o uplatňování principů udržitelného způsobu života ve spotřebitelském a pracovním jednání, čímž se myslí např. odpovědné nakládání s přírodními zdroji, tedy na chápání závislosti rozvoje lidské společnosti na stavu životního prostředí a přírodě nebo v praktických dovednostech pro pobyt v přírodě a zacházení s přírodou a jejich uplatnění v každodenním životě. V kompetenci oblasti **občanské** se myslí úcta k hodnotám, které neumí vytvořit člověk, pokoře, ocenění hodnot přírody, ve vnímání a schopnostech hodnotit rozdílné postoje k postavení člověka k přírodě a jeho chování vůči ní. Dále v kvalifikované účasti v ochraně životního prostředí a ve schopnosti odpovědně jednat vůči přírodě a prostředí v každodenním životě.

V programu je formulováno **8 kompetencí** podstatných pro odpovědné jednání člověka vůči životnímu prostředí a vůči přírodě. Na každou kompetenci se vztahují dovednosti, schopnosti, znalosti, postoje a hodnoty.

Inspirací pro program byly četné přístupy, pojetí, chápání a koncepce. Šlo např. o směry ekologické etiky, o smyslový kontakt s přírodou a prožívání přírody, v důrazu na klíčový význam bezprostředního kontaktu a zkušeností s přírodou u nás, který prosazovala Emilie Strejčková na Toulcově dvoře v Praze, na zážitkové a dobrodružné pedagogice aplikované v programech Prázdniny s Brontosaurom, v systémovém přístupu a důrazu na chápání principů udržitelného rozvoje, kterou reprezentuje koncepce výuky předmětu Ekologie člověka Josefa Vavrouška, z koncepce vzdělávání pro udržitelný rozvoj, v holistickém pojetí světa a výchovy ve smyslu globální výchovy, na programech terénního pozorování přírody z praxe středisek Chaloupky a Dřípatka, v důrazu na význam v psychologických a sociologických stránkách vztahu člověka a prostředí Hany Librové, aplikované v metodách zapojování veřejnosti do ochrany životního prostředí, týmové práce a řešení problémů, efektivního vyjednávání a řešení konfliktů a komunitní práci.

4.1.1.2 Možnosti využití programu TUŽ ve školách

Program člověk a prostředí tvoří myšlenkovou osnovu pro přípravu integrujícího učební celek zaměřený na ekologickou výchovu a ostatní průřezová témata. Může jít o učební celek začleněný v rámci stávajícího předmětu (občanská nauka, geografie, zeměpis), v samostatném předmětu, ve vícedenním kurzu (pobytový výukový program), projektového týdne a nebo cyklu projektových dnů.

Právě takové pobytové výukové programy jsou pořádány pro střední odborné školy na pracovišti SEV SEVER v Horním Maršově v Krkonoších. Dále nabízí přípravu seminářů a

kurzů ekologické výchovy pro pedagogy, školní koordinátory ekologické výchovy, týmy škol a další.

Program je rozčleněný na 8 tematických okruhů, rozvíjejících výše uvedené kompetence, pokrývajících různé aspekty interakce člověka s jeho prostředím a lze přiřadit i předměty a vzdělávací oblasti, v nichž může být rozvíjen. Jeden blok programu trvá cca půlden a odpovídá jednomu z uvedených okruhů.

Člověk mezi lidmi, Pán, správce nebo jeden z mnoha, Co máme za humny, Procházka po Zemi, Co si pamatuje krajina, Jen jedna Země, Meze růstu, Kdo řekl, že nemůžete změnit svět. Jednotlivé okruhy jsou navzájem úzce provázané a jedna činnost se studenty může naplňovat několik z nich. Program začíná poznáváním mezilidských vztahů, jakožto fungováním lidské společnosti. To znamená stmelováním skupiny a týmovou prací, nacvičuje se spolupráce, komunikace, navození důvěry a řešení problémů. Následují okruhy vztahů člověka a poznávání přírody v různých rovinách přes problémy globální, emocionální, eticko - filosofické, znalostní až po udržitelný rozvoj. Jdou od konkrétně sledovaných vztahů a jevů skupiny až do konkrétního prostředí, přes souvislosti konkrétní i abstraktní, přes prostorové i časové souvislosti. Pořadí toho všeho se odvíjí např., i od daných podmínek, tj. např. od počasí, počtu spolupracovníků apod. Usiluje se o vyvážený a prožitkový přístup a také i o to, předat nové znalosti a pochopit pojmy nebo se naučit sociálním dovednostem. Žádné z témat nelze zprostředkovat formální výukou. Objevují se zde diskuze, stimulační nebo kooperativní hry, vnímání přírody všemi smysly, tvoření a součástí jsou dále aktivity relaxační, zpětná vazba průběžná či závěrečná apod.

Nároky na lektory a vedoucí pobytu jsou proto vysoké, musí být profesionál a umět zaujmout skupinu nadšením a komunikačními schopnostmi. Neměl by zahlcovat množstvím informací, měl by být tolerantní a otevřený ke všem možným názorům v diskuzích, neopírá se o klasické známkování. Více na www.ekologickavychova.cz

(Kulichová, SEVER, 2005)

4.1.2 Ekocentrum Paleta

Je zapsaným spolkem zabývajícím se ekologickou výchovou, je krajským koordinátorem ekologické výchovy v Pardubickém kraji. Realizuje programy především na děti a mládež, zaměřuje se na tvořivou činnost z přírodních materiálů, (ruční papír, včelí vosk, ovčí vlna), vztahem člověka k okolí, recyklací a separací odpadů, globálními problémy. Se svými středisky působí v Oucmanicích, kde je pobytové centrum, v pardubickém Natura parku s menší zahradou při řece Chrudimce a nebo v Chrudimi. Je zaměřeno především na

ekologické výukové programy. Provozuje web, kam mohou přidávat neziskové organizace své akce. www.ekovychova.cz.

4.1.3 Centrum Tereza

Je členskou organizací Pavučiny. Od počátku 90. let TEREZA vytváří vzdělávací centrum ekologické projekty pro školy z celé republiky a v jednotlivých krajích působí její koordinátoři. Činnost se postupně zaměřila na realizaci tří dlouhodobých vzdělávacích programů s mezinárodním zastřešením: Ekoškola, GLOBE a Les ve škole. Dnes je do nich zapojeno přes 750 českých mateřských, základních a středních škol. Také je možné využít projekt Badatelé. Působí zde na čtyři tisíce učitelů, vzdělává na devadesát čtyři tisíc dětí na českých základních a středních školách. (<http://terezanet.cz/cz>)

4.1.3.1 Program Globe

Studenti programu Globe si projdou badatelstvím, učí se při něm učitel i žák, přirozeně se vyvíjí i vztahy ve třídě, rozvíjí se badatelsky orientované vyučování, odborné postupy a pozorování jsou jednotné pro celý svět, navíc garantováno spolupracujícími vědci. Nabídka aktivit je široká a variabilní. Pedagog si vybírá téma, kterému se hodlá věnovat a do kterých aktivit se zapojí. Vyučující středních škol oceňují, že pomáhá studentům vytvořit kladný vztah k přírodním vědám a má exaktní a vědecký charakter, učící systematičnosti. Tereza školu vybaví kompletní sadou metodických materiálů, vyškolí pedagogy a také jsou mu po celý rok k dispozici s kompletním poradenským a informačním servisem. Školy mezi sebou mohou sdílet dobré praxe, navštěvovat se apod., mohou také spolupracovat a nebo se radit s Vědeckou radou, kde jsou zástupci, tj. profesori a odborníci z Univerzity Karlovy, České zemědělské univerzity, Akademie věd, Českého hydrometeorologického ústavu a dalších organizací. Například Prof. RNDr. Jana Albrechtová, Ph.D. program Globe považuje za jedinečný program celosvětového významu, který vytváří vědecký náhled na environmentální programy.

Každý rok je otevřeno nové téma kampaně, ta letošní se zabývá světelným znečištěním a smogem ve Globe at night. (<http://globe-czech.cz/cz>)

4.1.3.2 Program Ekoškola

Je mezinárodní vzdělávací program, jehož hlavním cílem je, aby studenti snižovali ekologický dopad školy a svého jednání na životní prostředí a zlepšili prostředí ve škole a jejím okolí. Studenti a učitelé aktivně spolupracují a velká část je ponechána žákům. Postupy

práce jsou určeny v 7 krocích. Vznik ekotýmu založeném na dobrovolnosti zájmu studentů, učitelů, provozních zaměstnanců a také rodičů. Následuje Analýza, která zkoumá, co je na škole třeba zlepšit a to nejen uvnitř budovy, ale i v okolí v konkrétních tématech, kdy se zjišťuje, co funguje dobře a co by bylo dobré zlepšit. S výsledky analýzy se dále pracuje, kdy se navrhuje a uskutečňují činnosti vedoucí k tomu, jak udržet to, co funguje a zlepšit to, co nefunguje. V rámci monitorování a vyhodnocování se podrobně zjišťuje, zda dosahují toho, co si tým naplánoval, a vyhodnocují dopad aktivit. (<https://ekoskola.cz/cz>)

5 Výsledky a diskuze

Škol, které mají ve své nabídce obor s názvem Ekologie a životní prostředí, s číslem KKOV 1601M/01 je celkem 24. Jde o školy státní, soukromé i církevní a jsou zastoupené ve všech krajích. V některých z nich jsou i takové školy s tímto oborem dvě. Vzhledem k tomu, že možnosti uplatnění v oboru nejsou vysoké, ani uchazečů o tuto školu se dnes nehlasí tolik jako ještě před 10 lety. I když je to směr, který mnoho žáků zajímá a baví. Jde o úplně střední odborné přírodovědné vzdělání s maturitou a ve své době tento obor pomáhal mnoha zemědělským školám naplnit třídy. Tento obor převažuje právě na školách zemědělských, dále jsou to školy lesnické, např. Trutnově, kde je důraz kladen na lesnickou problematiku, či na monitoring, což je obor na soukromé škole Farmeko v Jihlavě. Naopak na soukromé škole v Litvínově, jehož okolí je velmi postiženo těžbou hnědého uhlí, kladou důraz na zahraniční praxi, výjezdy a četné exkurze.

Osobní zkušenost mám se Střední vinařskou školou a Středním odborným učilištěm Valtice, kde jsem tento obor studoval. V současnosti se zde již nevyučuje, byl přesunut na lesnické učiliště Bzenec na Hodonínsku a na Zahradnickou školu do Rajhradu. V době, kdy jsem zde studoval Ochranu a tvorbu životního prostředí, 1601M/001, se současně vyučoval ve Veselí nad Lužnicí a v Hořovicích. Ve Valticích byl kladen důraz na chemii a laboratorní kontrolu, dále na údržbu zeleně a práci s křovinořezy, plotovými nůžkami a travními sekačkami, což se mi později v praxi velmi hodilo.

Pokud jde o centra pro environmentální vzdělávání, navštěvoval jsem při střední škole Středoškolský odborný přírodně - ochranný klub SOPKa při sdružení Rezekvítek na Rychtě Krásensko, odloučeném pracovišti organizace Lipka Brno. Zde byli studenti se zájmem o přírodu z různých koutů České republiky. Od Příbrami, Hořic v Podkrkonoší a Humpolce, po Chropyni, Kroměříž a Břeclav. Mnohým z nich tento klub začínající odborným táborovým soustředěním, doporučili na školách přímo učitelé biologie a přírodovědných předmětů. A bylo už na studentech, zda se na toto soustředění přihlásí. Často se účastnili biologických olympiád nebo olympiády ekologické, kterou pořádalo tehdy ještě Centrum dětí a mládeže Českého svazu ochránců přírody. V rámci soustředění nás učilo mnoho odborníků na dané téma. Například ornitologii vedl známý a uznávaný autor atlasů ptáků, Dr. Karel Hudec, entomologii vedla Kateřina Marsová – Dvořáková, lektorka výukových programů o hmyzu, měkkýše přednášel Dr. Vašátko z přírodovědecké fakulty Masarykovy Univerzity a savce pracovník muzea Znojmo, Dr. Bruna. O jeskyních a státní ochraně přírody referovali

přímo v terénu pracovníci Chráněné krajinné oblasti Moravský kras, nacházející se několik kilometrů od Rychty Krásensko. Exkurze byly vedeny i do vojenských lesů Březina a nebo do arboreta Křtiny, pracoviště Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity Brno. I toto bylo v pozvánce k táboru zaslaní školám a pro mnohé studenty to bylo první setkání s těmito známými odborníky, z jejichž knih bylo možno čerpat a učit se na přírodovědné soutěže a olympiády nebo první návštěva některých jeskyní, arboret a veřejnosti zakázaných vojenských lesů, kam se muselo žádat o povolení. Navíc většina z nás do té doby nepoznala kolektiv podobně laděných vrstevníků, svými zájmy a nadšením pro ochranu přírody mnozí v třídních kolektivech středních škol, vyčnívali. Po letním soustředění pokračoval Klub SOPKa tematickými víkendovkami během roku. Zaměřený byl například na botaniku a monitoring na určené louce v Moravském krasu, na venkovské tradice v Podomí vedené místním ekologickým sdružením Barvínek, na problematiku ovocných dřevin a nebo územní systémy ekologické stability. Většina účastníků letního soustředění navštěvovala víkendovky a třeba putovní tábory Bílými Karpatami, Rychlebskými horami nebo Podyjím nadále. Nevýhodou bylo omezení věkové, tj. do 20 let včetně. To znamenalo, že časem účastníci, kteří dovršili tohoto věku a byli po maturitě přijati na Vysokou školu, přestali na víkendovky jezdit a klub se postupně rozpadl. Většina studentů pokračovala právě na Univerzitách přírodovědného zaměření a tento klub dal všem dobrý rozhled a praxi. Bohužel středisko Rezekvítek nedomyslelo, že klub není jen o programu, ale i o studentech, kteří Klub tvořili a také o přátelských vztazích mezi nimi.

Další možností zapojení středoškoláků, je pořádání tematických konferencí a odborných seminářů, které budou přes pozvánky zasílány středním odborným školám. Učitelé odborných předmětů by tímto mohli studenty některé nalákat. Kdo by se účastnil, tak by novinky ze seminářů, přednesl ostatním a samozřejmě by byl z hodin omluvený. Mám osobní zkušenost s Bioakademií 2003 v Lednici, kterou pořádalo sdružení ekologických zemědělců. Ta mi přinesla mnoho nových poznatků o ekologickém zemědělství, případně dalších konferencí např. pod budoucím Střediskem ekologické výchovy Sluňákov, ale těch se účastnili opět spíše studenti vysokých škol. Ovšem středoškoláci dveře zavřeny neměli a nemají. Je to o jejich zájmu, mohou jim pomoci např. při Středoškolské odborné činnosti a nebo i při maturitě, kdy mohou zmínit nové poznatky z oboru, které se tam dozví. Učitelé středních škol nemají příliš možnosti, školit se o aktuálních novinkách v oboru na četných konferencích a seminářích, uskutečňovaných v době výuky. Pokud student tyto semináře navštíví, má možnost přinést nové informační tiskoviny, nové učebnice a materiály na různých nosičích, (CD, DVD, flash disk), do školy a ta je má možnost využít ve výuce.

Na středních odborných školách jsou v rámci učebních plánů odborné praxe na specializovaných pracovištích. Nejprve jde o praxi celé třídy. Mohu zmínit Lesy České republiky, polesí Valtice a správu Lednicko – Valtického areálu, tak Centrum ekologické výchovy Pálava, které pro nás měly připravenou výsadbu alejí, údržbu rezervací Rendezvous, okolí jeskyně Na Turoldu či práci na stepi na Svatém kopečku v Mikulově. Výhodou Centra ekologické výchovy bylo úzké propojení se Správou CHKO Pálava, kde bylo možno využít různé odborné časopisy a knihy, internet, tak ubytování apod. V rámci studia střední školy, tak i v rámci studia Vyšší odborné školy jsem měl praxi na pracovišti Ekologického institutu Veronica a nebo v EkoCentru Brno. Obě centra ekologické výchovy měly v nabídce výukové programy pro školy a také byla v jejich budovách velmi bohatá knihovna odborné literatury ekologického, ekovýchového, biologického a environmentálního zaměření. Díky tomu jsem zde mohl po praxi i během ní pracovat na maturitní práci, která se dále obhajovala v rámci Středoškolské odborné činnosti nebo na absolventské práci, kde mne následně čekala obhajoba v rámci absolutoria. Kromě toho jsem se mohl zapojit do aktivit ekoporadenství v první ekologické poradně v ČR ve Veronice a brát případně Zelený telefon měst Brna, spolupracovat s ekology pracoviště na projektu k Natuře 2000 a získat informace ze správ chráněných krajinných oblastí, účastnit se příprav ke Dnu Země na hradě Veverčí, na Biojarmark na Zelném trhu nebo ke Dni zdraví ve Městě Brně u toho poznat další organizace s environmentálním zaměřením či činnost Místní Agendy 21 - Zdravé město.

Znalosti a zkušenosti z praxe jsem následně velmi využil na svém pracovišti v Ekocentru Zelený dům v Chrudimi. Toto město patří na špici v rámci úspěšnosti Místní Agendy 21 - Zdravé Město. A právě můj zaměstnavatel minulý, tak ten současný, má smlouvu o praxi se Střední školou zemědělskou a Vyšší odbornou školou v Chrudimi, dále VOŠ. I do této organizace jsme chodili na praxi v rámci chrudimské VOŠ a jejich předseda, který byl zaměstnán na oddělení ochrany přírody městského úřadu v Chrudimi, nás učil zákon o ochraně přírody. Při hodině zmínil možnost zapojení se do aktivit organizace, která provozovala Ekocentrum Zelený dům, jehož činnost byla z různých důvodů utlumena. Vzpomněl jsem si na to pár měsíců po absolutoriu a žádal v této organizaci o práci. Studenti zemědělské školy Chrudim nám tak pomáhají při údržbě lokalit v chráněných územích na Chrudimsku i nadále. Ať už je to pro organizaci Klub ochránců SPR Habrov, tak v nově založené organizaci Zelený dům Chrudim. Jde například o pomoc s výsadbami starých a krajových odrůd v přírodní rezervaci, s odnosem posečené biomasy na úpolínové louce, ale také například v rámci kampaní Uklidme svět. Z této školy máme dobrovolníky, kteří nám pomáhají na osvětových akcích pro děti a mládež v Zeleném domě Chrudim, zapsaném

spolku, ale také v Klubu Zelený dům při Hnutí Brontosaurus, jehož jsou někteří studenti členy. Činnost této organizace je rozepsaná v teoretické části práce. Klub Zelený dům pořádal víkendovku Akce příroda v přírodním parku Doubrava na Třemošnicku, kde se staral o tůň pro obojživelníky, o zídky pro ještěrky a o květnatou louku. Mimo to připravil terénní práci pro studenty ekologie a životní prostředí ze SŠZ a VOŠ Chrudim ve výše zmíněném Prosetíně na úpolínové louce. Zde se studenti učili v praxi, jak květnatá louka vypadá, našli kvetoucí a ohrožený úpolín a také poznávali žáby, např. ropuchy obecné a skokany hnědé. Vysazovali vrby v potoce lemující louku a pomáhali s odnosem biomasy do vlečky traktoru. Dále prokopali novou strouhu, aby odvodnili zamokřenou část pcháčové louky, nyní silně prorostlé ruderálním plevellem tužebníkem. Během celého programu pozorovali ekosystém louky, potoka, remízu a lomové tůň. Po práci došlo na opékání vuřtů a zhodnocení práce a významu péče o lokalitu a plánech do budoucna, mezi který patří právě rozšíření úpolínu, omezení tužebníku a také odbahnění a vyčištění lomové tůň Kosařka přes Ministerstvo životního prostředí a jeho Program obnovy přirozených funkcí krajiny, zkráceně POPFK. Jídlo po práci a také dopravu na místo zafinancovalo ústředí Hnutí Brontosaurus, které dostalo grant ze Státního fondu životního prostředí na programy se středoškoláky a jejich pomoc přírodě. Mezi další aktivitu s uční, středoškoláky nebo studenty vyšší odborné školy patřila výsadba starých a krajových odrůd v ochranném pásmu přírodní rezervace Habrov. Již v hodině se seznámili s tématem v prezentaci a následně se dopravili na místo k rezervaci. Šlo o přípravu jam a následnou výsadbu již hotových stromů přivezených ze šlechtitelské stanice Malochýn v Sobiňově u Ždírcu nad Doubravou. Zastoupeny byly různé druhy třešní, např. kaštanka, karešova, donnisenova, medovka, srdcovka, těchlovická a švestky chrudimka, případně babče. Na jiném místě rezervace, která je genofondovým sadem Pardubického kraje, to byly i jabloně z nichž je třeba zmínit panenské české, čistecké lahůdkové nebo kalvyl červený. Součástí praxí je prohlídka rezervace zřizovanou Pardubickým krajem, seznámení se s plánem péče, vyznačením rezervace pruhy a cedulemi a především s ochranařským managementem. Ten spočívá v ovcemi spásaných květnatých loukách a sadech, v údržbě mokřadu s výskytem čolků a vodních bezobratlých, s ponecháním mrtvého dřeva v dubohabřině s významným jarním aspektem, pod kterou vede říční regionální biokoridor. Tuto problematiku studenti střední školy řeší u praktických i ústních maturit, v rámci ročníkových prací. Studenti VOŠ oboru Správa ochrany životního prostředí se tématem zabývají během hodin zaměřených na ochranu přírody a péči o životní prostředí a u závěrečného absolutoria, někteří o rezervaci píší v absolventských pracích. Mimo to se studenti školy zapojují do osvětových kampaní typu Den Země v Chrudimi a v Pardubicích, kde pomáhají dalším environmentálně zaměřeným

neziskovým organizacím na stanovištích pro děti a mládež. Společně s námi se dále zapojují v celostátní kampani Uklidme Česko, pravidelně se podílíme na úklidu přírodní památky Ptačí ostrovy a parku Střelnice. Úklidovou akci spojíme současně s ornitologickým pozorováním a sčítáním havranů, kteří zde hnízdí po přiletu z Francie a nebo pozorujeme jarní aspekt na malém ptačím ostrově. Rostou zde dymnivky duté, orsej jarní, podbílek šupinatý, sasanka hajní a pryskyřníkovitá. Zelený dům Chrudim pořádá dále v Chrudimi pravidelně Dny chudoby, kde se věnujeme tématům „Rozvojových cílů tisíciletí“, dříve MDGs, dnes SDGs. Na domově mládeže Zemědělské školy Chrudim, kterou navštěvují i studenti Střední školy zdravotnické a sociální nebo Střední školy obchodu a služeb Chrudim, pořádáme besedy ke zdravému intimnímu životu. Svého času se někteří studenti zapojili i do kampaně a sbírky Červená stužka informující o prevenci pohlavně přenosných chorob. Dobrovolníci ze Střední školy zdravotnické a sociální Chrudim nám pomáhali v rámci Sportovně - přírodovědného dne, kde jsou aktivity první pomoci a s nimi se účastníme i stanoviště Hlídek mladých zdravotníků, kterou pořádá spřátelený spolek Český červený kříž v parku. Na naše programy v chrudimské přírodě a nebo na zajímavé besedy občas během roku chodí Obchodní akademie Chrudim v rámci předmětu environmentální výchova. Umíme také ušít výukové programy na míru dle požadavku škol. Kromě toho v rámci Pardubického kraje koordinujeme program Ekoškola, chodíme na audity do zapojených škol, a podobně. Vzhledem k tomu, že Národní síť EVVO nebyla od Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy a Ministerstva životního prostředí naplno obnovena, šlo o program, kdy centra ekologické výchovy dostávala příspěvky na ekologické výukové programy, na vedení absolventských a dalších prací studentů, na osvětové akce, kampaně, besedy a tematické výstavy pro širokou veřejnost, na výuku pro odbornou veřejnost, není zaměstnávání lektorů a pracovníků na plný úvazek, příliš snadné. Navíc minimální mzda se stále zvyšuje, což rovněž hraje v neprospěch jejich zaměstnání a spousta center tak byla nucena omezit činnost a zkrátit úvazky svým pracovníkům v EVVO. Některá centra vlastní různé ZOOkoutky se zvířaty ať už s hospodářskými nebo handicapovanými. Ta velká se mohou hlásit do Koordinace ekologické výchovy daných krajů. Například. v Pardubickém kraji jde o Ekocentrum Paleta, v Královéhradeckém kraji to je SEV SEVER. Plní tak požadavky svého kraje na pořádání konferencí a školení EVVO pro koordinátory ekologické výchovy škol. Zde se centra ekologické výchovy mohou propagovat a nabízet své programy školám, či přes workshopy probíhající po konferenci, kde si pedagogové mohou daný program vyzkoušet prakticky. Na chvíli se tak stanou studenty. Právě zde ale dochází také k velkým rozdílům, protože v Pardubickém kraji jde pouze o 6 hodinový program Krajské konference EVVO a vyučující

nemají povinnost jít ani na jedinou dílnu, která se nabízí na výběr. A osvědčení o absolvování dostávají již při prezenci. Mnoho pedagogů často bohužel jen pasivně naslouchá úředníkům z krajského úřadu za školství a životní prostředí, příkladům dobré praxe ze škol od svých kolegů a sleduje různé prezentace bez jakýchkoliv aktivit až do oběda. Jelikož v letošním roce nastoupil nový ředitel Ekocentra Paleta, bude se to možná měnit. Naopak v Královehradeckém kraji je v rámci Kapradí – Konzultace a praktické dílny, Setkání škol a institucí Královehradeckého kraje zabývajících se ekologickou výchovou pro učitele ZŠ, SOŠ a Gymnázií mimo mateřské školy, které mají své Kapradíčko, zvoleno každoročně nějaké téma. Tomu je věnována první část společné konference v cca dvou prezentacích hostů po zdravici pořadatelů a zástupců úřadů daného hostitelského města. Po něm následuje tradiční udílení cen za EVVO Královehradeckého kraje. Nominovaní jsou představeni všem v pár minutách v tzv. medailonku a jsou také spojeni nějakým způsobem s daným tématem. Letošním rokem 2017 a v pořadí na devatenáctém setkání, nás provázela udržitelný cestovní ruch. Jemu se přizpůsobily dílny od jednotlivých organizací, nadací, odborníků apod. Po první dílně zpravidla následuje oběd a po té opět další dílna. Teprve po ní dostane účastník osvědčení. Mnoho z pedagogů využije i podvečerní program v dané lokalitě, tím byla letos prohlídka Kláštera Broumov a druhý den následovala exkurze do Broumovských stěn. Každý rok se konference koná na jiném místě, mění se i pedagogové, nejezdí tak stále ti stejní, ale bývá zde i mnoho stálých. Koordinátoři kraje zajišťují dále propagaci akcí s environmentální tematikou ať už časopisem nebo přes web a emailový zpravodaj, připravují setkávání center ekologické výchovy apod.

Krajské úřady jednotlivých krajů vyhláší granty a dotace, ale není zde příliš častá možnost žádat na mzdové výdaje, navíc je nutné mít 30 % spoluúčast. Výsledky o rozhodnutí podpory trvají kupříkladu v Pardubickém kraji až kolem šesti měsíců. Podobně nastavené podmínky mají i dotace měst. Další prostředky stojí organizace práce účetních. Ne na všechny dotační tituly státu je možné žádat přes jednoduché účetnictví a tak mnoho zapsaných spolků a ústavů přechází pod účetnictví podvojně s účetními systémy. Některé neziskové organizace, mající dobré projektové manažery, píšou evropské granty a mohou žádat o peníze Evropskou unií. Je zde často nutné předfinancování, a to se týká i finančních prostředků poskytovaných ze Státního fondu životního prostředí České republiky. Ne vždy je snadné tyto peníze od peněžních ústavů na toto předfinancování získat, což může způsobovat četné ekonomické potíže. Program nebo stavba musí běžet a být realizována, ale peníze jsou zaslány na účet po kontrole a vyhodnocení až zpětně. Pokud jde o velký projekt a je tam spoluúčast ve stovkách tisíc korun, ani to není snadné vždy sehnat, zvláště, když neziskové organizaci nevyjdou jiné

projekty od jiných donátorů. Další možnosti jsou v projektech Erasmus plus. Může jít o školení a setkávání občanů i pedagogů škol například z Polska, Slovenska, Maďarska a dalších států. Ve své zemi se například školí v rámci různých témat zemědělských, přírodovědných nebo ekonomických a na závěr vyjedou za hranice na týdenní výjezd a sbírají zde zkušenosti a dobrou praxi. Zde je velmi důležitá jazyková vybavenost lektorů, protože daná školení musí v každé zemi probíhat podobně. A během výjezdu daná organizace z hostitelské země musí připravit nejen ubytování a program, ale také jídlo. Pokud je například někdo z účastníků jedoucí do Maďarska alergický na papriku, může to způsobit četné a nečekané problémy a odmítnutí z řady restauračních zařízení a podniků.

Nejvíce se tak dnes hovoří o takzvaném fundraisingu, kdy centra ekologické výchovy mají své dárcce, kteří jim pravidelně přispívají měsíčně nebo ročně různými finančními částkami. Jde o velké a známé firmy, tak i o různé živnostníky a další podporovatele z řad široké veřejnosti, podpory samotných členů nebo závětí spřízněných občanů. Nemusí jít vždy jen o částky v penězích, ale například o dodání materiálu, který daná firma vyrábí, nebo o techniku, kterou už nevyužívá, může jít o snížení nákladů na energie. Důležitá je komunikace a schopnost umět žádat o podporu a celková osobnost fundraisera. Důležitá je pravidelná komunikace s dárcem formou pozvánek na akce a setkání, přání k Vánocům a poděkování, uveřejnění na webech a výročních zprávách. Dají se využívat i brány z webové stránky provozovaných Nadací Via s názvem Darujme.cz. Pokud CEV nepožádá, peníze nemůže dostat. Sdružení Tereza získalo kdysi díky zakladatelce a významné fundraiserce, dům v Haštalské ulici v centru Prahy, kde se uskutečňují semináře pro učitele a velkou podporu od velkých firem má dodnes. V Pardubickém kraji je možnost získat finanční prostředky i přes Burzu filantropie, kde jsou zapojena jednotlivá vybraná města i Kraj, spotřební družstva, podniky typu vodovodů a kanalizací, elektrárny, internetové obchody, firmy vytvářející webové stránky apod. Tyto firmy i veřejnost následně vyberou zajímavé projekty a daná nezisková organizace je pozvána na obhajobu svého projektu. V roce 2016 dostali ochránci přírody finanční částku na modernizaci a obnovu terénního centra ekologické výchovy a Ekocentra Ledňáček a bylo podpořeno od pěti donorů. Myšlenka burzy filantropie se šíří do dalších krajů a je oblíbená jak mezi neziskovými organizacemi, tak mezi donory. Národní síť EVVO nebyla od roku 2011 dosud obnovena. Výhodu dnes mají spíše organizace a CEV zřizované Městy, Kraji a Národními parky, které nemusí tolik času věnovat hledáním finančních prostředků a nebo ty, které mají zdroj financování řešen přes další třeba výtěžnou vedlejší činnost nebo díky významným dárcům. Situace není ideální pro CEV ani v sousedních nebo blízkých zemích, jako je Maďarsko nebo Slovensko, o čemž jsme se

dozvěděli právě díky programům Erasmus. Bylo třeba toto téma zmínit z důvodu, že mnoho menších ekocenter, s kterými třeba Vaše škola spolupracovala, snížilo nabídky programů nebo činnost omezilo zkrácením úvazků zaměstnancům či zaniklo zcela. Není možné, aby totiž studenti škol, využívající ekologické výukové programy, museli doplácet za stát. Proto se nedají zvyšovat finanční částky a ceny programů na úkor studenta. Díky těmto programům, může pochopit lépe vyučovanou látku ve škole a v budoucnu může být ohleduplný k životnímu prostředí a to je to, o co by SEV mělo jít především.

6. Závěr

Práce si kladla za cíl, seznámit učitele odborných předmětů s centry ekologické výchovy a koordinátory ekologické výchovy s možnostmi a příklady dobré praxe a využitím činnosti středisek ekologické výuky pro výuku. Seznámila nás s činností a historií sítí Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina a jejími produkty a programy nabízející školám, a se sítí ekoporaden STEP. Rozsáhlá síť center ekologické výchovy, ať již jsou členy zmíněných sítí nebo ne, je výjimečná a nemá nikde na světě obdoby. I proto by bylo dobré, pokud by mohly fungovat i nadále, byť finanční podpory od státu se časem měnily a mění. I tomu se musí tato centra přizpůsobovat a dle toho některá z nich svou činnost omezují nebo rozvíjejí, případně přicházejí s novými nápady a akcemi. Byl zde uveden příklad dlouholetého programu nazvaný Týden pro udržitelný život. Ten zaštiťuje jedno z největších center ekologické výchovy, SEV SEVER, na středisku Horní Maršov v Krkonoších, kde využívá místní školu i nově rekonstruovanou faru Dotek s certifikátem ekologicky šetrná služba. Školami z celé republiky je program uskutečňovaný na území Krkonošského národního parku hojně a opakovaně využíván a je na něj pořadník na několik měsíců dopředu. Podobné týdenní programy nabízí i další střediska v různých přírodních oblastech a nemusí jít jen o týdenní pobyty. Je možné využívat i kratší nebo dokonce jednodenní tematické programy a exkurze do přírodních lokalit či zkusit práci pro přírodu, což nabízí i ekocentra ve městech. Ta se často specializují na ekologické výukové programy v rozmezí několika hodin. Obsažena jsou témata k odpadům, domácí ekologii, výrobě papíru, pečení chleba, globálním problémům apod. Další možností jsou lektori, kteří přijedou přímo na Vaši školu a tvoří Vám program na míru v okolí školy, na školní zahradě nebo ve třídě. Výuku center ekologické výchovy můžete zahrnout v rámci předmětů základy ekologie, environmentální výchova, v biologii, v rámci rámcového vzdělávacího programu v tématu Člověk a životní prostředí apod. V práci jste se měli možnost seznámit i s Globální výchovou a Globálním rozvojovým vzděláváním a rozdílem mezi nimi. Dále práce pojednávala o osobních zkušenostech lektora co by žáka střední odborné školy, tak co by pracovníka ekocentra, kde upozornil na některé možnosti, které studenti SOŠ mohou využít, pokud budou mít zájem a škola tomu dá souhlas.

7 Seznam použitých zdrojů

A) MONOTEMATICKÉ PUBLIKACE

ČINČERA, J. *Environmentální výchova: od cílů k prostředkům*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-147-8.

ČINČERA, J. – CAHA, M. *Výchova a budoucnost: hry a techniky o životním prostředí a společnosti*. Brno: Paido, 2005. ISBN 8073150999.

HORKÁ, H. *Výchova pro 21. století: koncepce globální výchovy v podmínkách české školy*. 2. rozš. a dopl. vyd. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 8085931850.

DANIHELKOVÁ, K., ed. *EKO-poradenství*. Vyd. 2. Brno: Síť ekologických poraden, 2011. ISBN 978-80-904520-3-9.

HRUBANOVÁ, K. - HOLKOVÁ, M. ed. *Buzola: příručka globálního rozvojového vzdělávání nejen pro volný čas*. Brno: NaZemi - společnost pro fair trade ve spolupráci s organizacemi Südwind-Rakousko, C.E.G.A-Bulharsko, Anthropolis-Maďarsko, FDSC-Rumunsko, European Perspective-Řecko, 2011. ISBN 978-80-905146-1-4.

KULICHOVÁ, H. - KULICH, J. ed. *Týden pro udržitelný život, aneb, Program Člověk a prostředí: jak připravit kurz (pobytový výukový program) o životním prostředí a udržitelném rozvoji pro žáky 2. stupně ZŠ a studenty SŠ*. Rýchory: Středisko ekologické výchovy - SEVER, 2005. ISBN isbn80-86838-05-6.

[ZPRACOVÁNÍ KULICH, J.]. *Vzdělávání pro udržitelný rozvoj*. Praha: Ministerstvo životního prostředí České republiky, 2009. ISBN 9788085087758.

MÁCHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou: [metodická příručka pro začínající učitele a pedagogické pracovníky středisek ekologické výchovy]*. Brno: Rezekvítek, 2000. ISBN 80-902954-0-1.

MALINOVÁ, J. *Enviglobe: příručka pro začleňování globálně environmentálních témat do výuky*. Horka nad Moravou: Sluňákov - centrum ekologických aktivit města Olomouce, 2014. ISBN 978-80-905347-7-3.

MIMRA, R. - HRUŠKA, J. *Jak globálně vzdělávat: katalog materiálů a nástrojů psaných v češtině určených pro globální rozvojové vzdělávání a multikulturní výchovu se zvláštním zřetelem k tématu fair trade*. Praha: Ekumenická akademie Praha, 2012. ISBN 978-80-90-4405-7-9.

PLACKOVÁ, R. *Ekoporadenství: Od teorie k praxi pro poradny a poradce*. Brno: Síť ekologických poraden STEP, 2016.

SYNEK, M – ŽATKA, R. *Environmentální výchova v terénu*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2012. ISBN 978-80-87472-22-4.

VACKOVÁ, Silvie. *JAK NA PROESNÍ VZDĚLÁVÁNÍ PRACOVNÍKŮ V NNO v EVVO: METODICKÁ PUBLIKACE aneb*. Horní Maršov: Středisko ekologické výchovy a etiky Rýchory - SEVER, Brontosaurus Krkonoše, 2012.

B) PŘÍSPĚVEK DO MONOTEMATICKÉ PUBLIKACE

KVASNIČKOVÁ, Danuše, LIŠKOVÁ, Eva, DLOUHÁ, Jana, ŠVECOVÁ, Milada. : *Ekologické vzdělávání v oblasti středních škol a přípravy a dalšího vzdělávání učitelů*
MOLDAN, Bedřich, HÁK, Tomáš, KOLÁŘOVÁ, Hana: *K udržitelnému rozvoji České republiky: vytváření podmínek*. Svazek 4, Vzdělávání, informace, indikátory. V Praze: Univerzita Karlova, Centrum pro otázky životního prostředí, 2002. ISBN 80-239-0068-4.

C) CITACE ELEKTRONICKÝCH DOKUMENTŮ:

Česká společnost ornitologická [online]. Praha: Česká společnost ornitologická, 2017 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: www.cso.cz

ČINČERA, J. *Střediska ekologické výchovy mezi teorií a praxí* [online]. Praha, Brno: Agentura Koniklec Praha, Masarykova Univerzita Brno, 2013 [cit. 2017-11-14]. ISBN. 978-80-904141-0-5.

z:[http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/publikace_evvo/\\$FILE/publikace_SEV_mezi_theorii_a_praxi.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/publikace_evvo/$FILE/publikace_SEV_mezi_theorii_a_praxi.pdf)

ČINČERA, J. *Environmentální výchova: efektivní strategie* [online]. Praha, Brno: Agentura Koniklec Praha, Masarykova Univerzita Brno, 2014 [cit. 2017-11-14]. ISBN 978-80-2106642-7.

z:[http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/publikace_evvo/\\$FILE/publikace_Environmentalni_vychova_efektivni_strategie.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/publikace_evvo/$FILE/publikace_Environmentalni_vychova_efektivni_strategie.pdf)

Ekocentra.cz [online]. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2017 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: www.ekocentra.cz

Ekokatalog [online]. Brno: Národní síť středisek ekologické výchovy, 2017 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: <http://www.ekokatalog.cz/>

Ekologická výchova [online]. Horní Maršov: SEVER, středisko ekologické výchovy, Horní Maršov, 2017 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: www.ekologickavychova.cz

Ekologický institut Veronica [online]. Brno: ZO ČSOP Veronica, 2017 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: www.veronica.cz

Ekopobyt.cz [online]. Praha: Národní síť středisek ekologické výchovy, 2017 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: <http://www.ekopobyt.cz/>

Ekovýchova [online]. Pardubice: Krajský kordinátor Ekologické výchovy v Pardubickém kraji, Ekocentrum Paleta, 2017 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: www.ekovychova.cz

Hnutí Duha [online]. Brno: Hnutí Duha, 2017 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: www.hnutiduha.cz

KULICH, J. *Analýza potřebnosti a využívání environmentálních vzdělávacích center na území České republiky* [online].

Horní Maršov: Ministerstvo životního prostředí, 2009 [cit. 2017-11-14]. Dostupné z: [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/analyza_stavu_vzdelavacich_center/\\$FILE/OEV_studie%20evvo_20091014.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/analyza_stavu_vzdelavacich_center/$FILE/OEV_studie%20evvo_20091014.pdf)

Program Ekoškola [online]. Praha: TEREZA, vzdělávací centrum, z. ú., 2017 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: <https://ekoskola.cz/cz>

Program Globe [online]. Praha: TEREZA, vzdělávací centrum, z. ú., 2017 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: <http://globe-czech.cz/cz>

Síť středisek ekologické výchovy Pavučina, z. s. [online]. Praha: Národní síť středisek ekologické výchovy, 2017 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: www.pavucina-sev.cz/

Síť ekologických poraden STEP [online]. Brno: Síť ekologických poraden STEP, 2017 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: www.step.cz

Státní program EVVO na léta 2016 - 2025 [online]. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2017 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: http://www.mzp.cz/cz/statni_program_evvo_ep_2016_2025

Tereza, vzdělávací centrum [online]. Praha: TEREZA, vzdělávací centrum, z. ú., 2017 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: <http://terezanet.cz/cz>

Zelené úřadování [online]. Brno: Síť ekologických poraden, 2017 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: <http://www.zeleneuradovani.cz>

8 Přílohy

Příloha č. 1

19. Setkání škol a institucí Královehradeckého kraje zabývajících se ekologickou výchovou
KAPRADÍ 2017 – KONZULTACE A PRAKTICKÉ DÍLNY, Klášter Broumov
Dílna: Exkurze a výlety

(Foto: Tibor Schwarz)

Příloha č. 2

Krajská konference environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty Pardubického kraje,
Prostor u Ekocentra Paleta, Dílna: Je naše město bezpečné pro ptáky ?

(Foto: Tibor Schwarz)

Příloha č. 3

Praxe Střední školy zemědělské a VOŠ Chrudim, obor Ekologie a životní prostředí, ve spolupráci se Zeleným domem Chrudim, z.s., úpolínová louka v Prosetíně na Skutečsku

(Foto: Tibor Schwarz)